

A termelői és fogyasztói árak pontos eltéréseinek meghatározása Magyarország és a többi EU-tagország között, az eltérés okainak meghatározása, javaslat azok megoldására, kevésbé ismert és használt elemzési módszerek gyakorlati bemutatása, megismertetése

Szerzők: Györe Dániel
Wagner Hartmut

Készült a Gazdasági Versenyhivatal Versenykultúra Központjának támogatásával

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés.....	3
1 A termelési és fogyasztói árak közötti eltérés objektív oka – a piaci árkülönbözlet.....	5
2 A piaci árkülönbözlet nagyságára ható fontosabb tényezők vizsgálata	11
2.1 A gabonaár, mint mezőgazdasági „sarokár”	11
2.2 A tökéletlen (oligopol: kínálati, vagy oligopszon keresleti dominanciájú) piac kihatása az áralakulásra.....	14
2.3 A kereskedelmi nyitás, a fokozódó termekpiaci verseny és a növekvő import hatása az árkonvergenciára	17
2.4 A 2007. évi világpiazi agrárárrobbanás specifikus tapasztalatai	22
3 Mezőgazdasági termelői árak	25
3.1 Termelői árak alakulása az Európai Unióban és Magyarországon.....	25
3.2 Termelői árak közötti eltérések az egyes uniós tagállamokban.....	30
3.3 Termelői árak közötti különbségek és a közeledés mértéke Magyarország és az Európai Unió között.....	32
3.4 Termelői árak alakulása a Magyarországgal együtt csatlakozott országokban	34
4 Élelmiszer fogyasztói árak	35
4.1 A termelői és fogyasztói árindex alakulása Magyarországon.....	35
4.2 Fogyasztói árak alakulása az EU-15 és az EU-25 tagállamaiban.....	36
4.3 Fogyasztói árak közötti különbségek és a közeledés mértéke Magyarország és az Európai Unió között.....	38
4.4 Fogyasztói ár és a GDP kapcsolata.....	39
5 Összefoglaló	41
6 Irodalomjegyzék.....	44
Mellékletek.....	48

Bevezetés

Tanulmányunk a termelői és fogyasztói árak eltéréseinek okait elemzi Magyarország és a többi EU-tagország között. Empirikus és statisztikai módszerek segítségével próbálja bemutatni a két ár közötti eltérés okait és az árkülönbözetet befolyásoló hatásokat. Ezeknek egy része földrajzi okokból, például az eltérő szállítási költségekből adódik, más tényezők azonban inkább az Európai Unió egységes piacára is jellemző tökéletlen versenyre és az ebből adódó piac-hatalmi pozíciókülönbségekre, piaci erőfölényre vezethetők vissza.

Tanulmányunk első két fejezetében a termelői és fogyasztói árak közötti árkülönbözetet vizsgáltuk. Az árkülönbözet egyik objektív oka az, hogy a mezőgazdaságban megtermelt javak legnagyobb része a feldolgozó és a kereskedelmi fázison is keresztülmegy, s az ott keletkező többletérték piaci (feldolgozó, kereskedelmi) árkülönbözetként rakódik rá a nyersanyagként szereplő mezőgazdasági termék árára. Emellett bemutatjuk a piaci árkülönbözet megállapítására vonatkozó elemzési és becslési módszereket, valamint az árkülönbözet nagyságára ható fontosabb tényezőket, mint például a gabonaár meghatározó szerepét és az agrárpiac, mint tökéletlen piac szerepét az áreltérésekben. Megvizsgáljuk a kereskedelmi nyitással járó erősödő verseny és elsősorban az újonnan csatlakozott országokban növekvő import árbefolyásoló szerepét, továbbá foglalkozunk – a teljesség igénye nélkül – az ezzel összefüggő újabb makroökonómiai elemzésekkel, illetve termékpiaci szabályozással és a verseny gazdasági hatásával foglalkozó elméleti megközelítésekkel. Külön alfejezetben foglalkozunk a közelmúltban lezajlott világpiacon agrár-árrobbanás tapasztalataival.

A tanulmány második felében a magyar és az uniós termelői és fogyasztói árak közötti különbségek vizsgálatára került sor statisztikai adatok alapján. Arra a kérdésre kerestük a választ, hogy az ezredforduló óta közeledtek-e a magyar és az uniós termelői és fogyasztói árak. Kutatásunk a 2000-2007-es időtávot öleli fel. Termelői áraknál 19, fogyasztói áraknál 20 termék került kiválasztásra. A termelői árak vonatkozásában ki kell emelnünk, hogy Olaszország 2000, Franciaország pedig 2002 óta nem jelenti a termelői árakat az Eurostatnak, így ezen országok termelői árait az adott állam statisztikai hivatalának adatai alapján vettük figyelembe. A fogyasztói árak tekintetében Németország adathiány miatt kimaradt a vizsgált országok köréből, ugyanis 1995 óta nem teszi közzé élelmiszerár adatait. Adathiány miatt a 2007-ben csatlakozott Románia és Bulgária adatai nem szerepelnek elemzésünkben.

Az uniós termelői árak vonatkozásában az Eurostat internetes adatbázisa, a magyar árak tekintetében pedig a KSH adatait használtuk fel elemzésünkben. Az élelmiszer fogyasztói árakat a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) internetes adatbázisából gyűjtöttük, melyben nem az éves átlagárak, hanem az adott év októberi árak szerepelnek nemzeti valutában. Ez utóbbi árakat az aktuális árfolyamon euróra váltottuk át, így a tanulmányban szereplő minden ár euróban szerepel.

Az EU 2004-ben 25, 2007-ben pedig 27 tagúra bővült, ami a termelői és fogyasztó árszint csökkenéséhez vezetett. Az egységes viszonyítási alap érdekében

---

tanulmányunkban a magyar árszint változását az EU-15 árszintjének változásához viszonyítottuk, azonban az egyes tagállamok árszintjének összevetésekor mind a 25 tagállam adatait szerepeltetjük.

---

1 A termelési és fogyasztói árak közötti eltérés objektív oka – a piaci árkülönbözet¹

Az élelmiszerek fogyasztói árai gyakorta sem ütemükben, sem tendenciájukban nem követik a termelői árak mozgását. Ennek objektív oka abban rejlik, hogy a mezőgazdaságban megtermelt javak nagy része még a feldolgozó és a kereskedelmi fázison megy keresztül, az ott keletkező többletérték piaci (feldolgozó, kereskedelmi) árkülönbözetként rakódik rá a nyersanyagként szereplő mezőgazdasági termék árára, sőt emellett egyéb költségtényezők (adók, szállítási költségek, stb.) is keletkeznek. A termelői ár tehát csak kisebb részben határozza meg a fogyasztói árat, a nagyobb arányt egyéb tényezők alakítják.

Az egyes tényezők nagyságáról és időbeli alakulásáról a nemzetközi statisztikákban csak kevés és nagy aggregáltságú adat található (pl. a nagykereskedelmi, illetve kiskereskedelmi árrésről), de ezek is csak a makrogazdasági folyamatokat jelzik, az egyes termékek szintjén általában csak becslésekre lehet támaszkodni.

A piaci árkülönbözet nagyságának kiszámítása csak bonyolult sémák és becslések segítségével lehetséges. Pedig pontos megállapítása politikai és gazdasági értelemben is fontos lenne, mert olyan kérdésekre is választ adhatna, hogy hol és milyen összegben keletkeznek a jövedelmek, vagy éppen arra a jelenlegi drágulási hullám szempontjából fontos kérdésre, hogy ki a felelős a növekvő árakért – a mezőgazdasági termelő, a feldolgozó, vagy a kereskedő?

Az Európai Unió Gazdasági és Szociális Bizottsága már 1998-as állásfoglalásában felhívta a figyelmet arra, hogy szerinte a mezőgazdasági termelői árak az utóbbi években „árcsökkenő szerepet” töltek be a fogyasztói árak alakulásában. „A mezőgazdasági termelői árak részaránya az élelmiszerkiadásokból számottevően csökkent, miközben nőtt a szállítási és kereskedelmi tevékenységre, valamint az élelmiszerek feldolgozására és csomagolására fordított költség részaránya.” (EU, 1998)

Piaci árkülönbözetre vonatkozó számításokat, vagy becsléseket már több országban végeznek hosszabb ideje, ezek közül a következőkben néhányat közelebbről ismertetünk.

Az USA Mezőgazdasági Minisztériuma (USDA) 1970 óta figyeli az egyes állati termékek (marha, sertés, csirke) ár- és volumenváltozásait. A megfigyelés az értékesítés minden szintjére, így a termelői, a nagykereskedelmi és a kiskereskedelmi eladások mennyiségére és árára is kiterjed. A megfigyelés keretében az árváltozás mellett a különböző feldolgozottságú késztermékek értékesítésben betöltött arányát is nyomon lehet követni.

---

¹ angolul: market margin, németül: Marktspanne

Az Európai Unióban is több tagországban tesznek kísérletet a piaci árkülönbség megállapítására, a legrészletesebb számításokat a német Bundesforschungsanstalt für Landwirtschaft (FAL) végzi és eredményeit évente a szövetségi kormány agrárbeszámolójában² teszi közzé. A számítási módszert az 1970-es években Manegold (1975) dolgozta ki, azóta a becslési eljárást évente pontosítják. A jelenlegi becslések és számítások Wendt (1998) munkálatain alapulnak, a kalkuláció sémáját a következő táblázat mutatja. A termékmennyiségek és a hozzá tartozó árak és átszámítási mutatók természetesen az egyes szektorokban igen különbözőek. Példaként csak a gabona-kenyér, illetve a hús-hústermékek vertikumát mutatjuk be részletesebben:

1. táblázat:

Mennyiségek kalkulációs sémája a kenyérgabona-kenyér, illetve a hús-hústermékek élelmiszerláncban a belföldi forgalom alapján

Kenyérgabona-kenyér		
<i>Termelői szint</i>	<i>Összekötő koeficiens</i>	<i>Fogyasztói szint</i>
- Belföldön megtermelt kenyérgabona őrlése, belföldön felhasználásra kerülő lisztmennyiség - 1,5 százalékos értékesítési veszteség hozzáadása	- Évente változó kihozatali mutató a kenyérgabona őrlésénél	- A kenyérgabonából előállított lisztmennyiség értéke 1. a háztartások fogyasztási statisztikái alapján a fogyasztási szerkezet megállapítása 2. a liszt értékének átszámítása végtermék-értékbe (x kg liszt megfelel y kg végterméknek) - barna kenyér – 1,4-es szorzó - fehér kenyér – 1,3-as szorzó - háztartási liszt – 1-es szorzó 3. a lisztmennyiség felosztása a fogyasztási szerkezet szerint, a szorzók segítségével a végtermék-mennyiség kiszámítása
Hús, hústermékek		
<i>Termelői szint</i>	<i>Összekötő koeficiens</i>	<i>Fogyasztói szint</i>
Keletkező vágott hús mennyiség a belföldi vágásoknál (1) Szarvasmarha (2) Sertés (3) Juh (4) Borjú (5) Baromfi Az élő súly átszámítása a következő szorzók segítségével: (1) 0,54 (2) 0,79 (3) 0,50 (4) 0,60 (5) 0,80	A felhasználható belsőségek értékének beszámítása a következő szorzók segítségével: (1) 1,085 (2) 1,053 (3) 1,044 (4) 1,163 (5) – 5 százalékos értékesítési veszteség levonása, kivéve az (5)	A hús és hústermékek egymástól függő mennyiségek megállapítása. A kiszámításnál a friss hús, a hústermékek és az állati zsiradékok árát veszik figyelembe. A húsfogyasztás árucsoportok szerinti felosztása (%): hús hústermékek (1) 20 80 (2) 40 60 (3) 80 20 (4) 70 30 (5) 70 30 plusz keletkezett állati zsírok (1) a vágósúly 4,1%-a (2) a vágósúly 1,5%-a

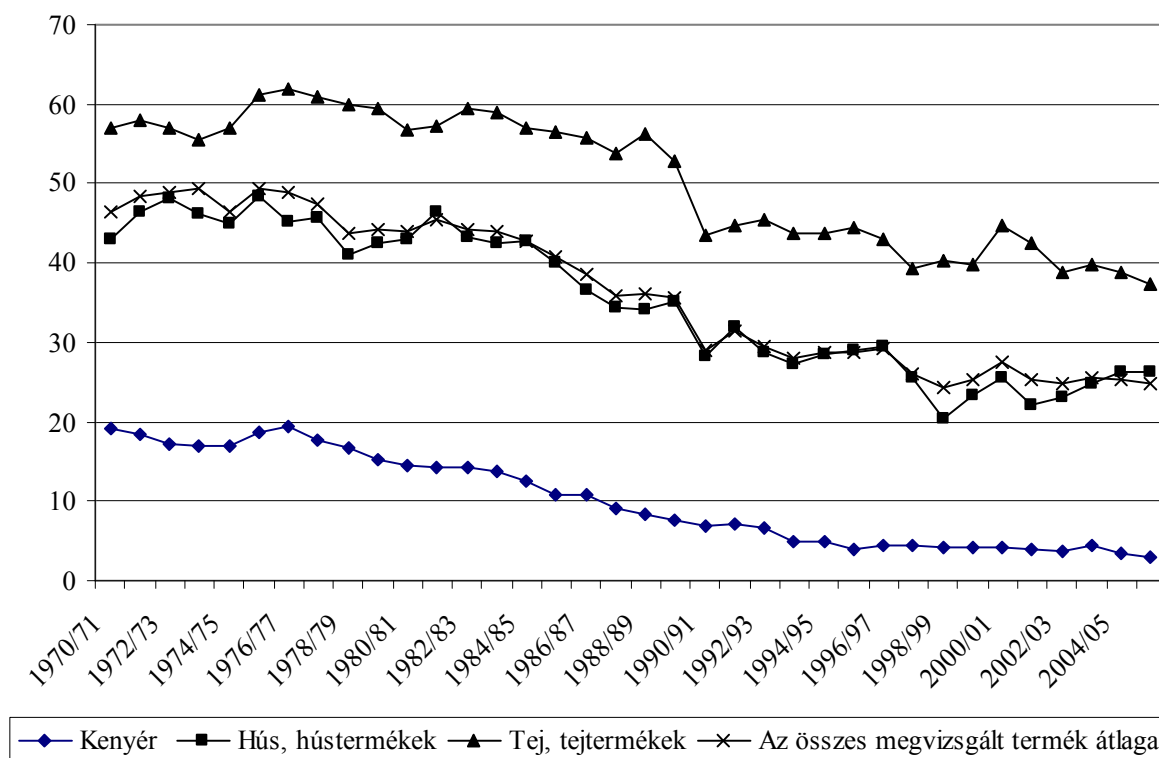
Forrás: Wendt, 1998

² Agrarbericht der Bundesregierung

Wendt számításai egyértelműen bizonyítják, hogy a mezőgazdaság részaránya a végső élelmiszertermékek fogyasztási árából Németországban 1970 óta lényegesen csökkent, ahogy ezt a következő ábra is mutatja:

1. ábra

A mezőgazdaság részesedése egyes termékek fogyasztói árából Németországban (%)

Forrás: Bundesforschungsanstalt für Landwirtschaft

Míg 1970 körül a mezőgazdaság részaránya az összes megvizsgált termék átlagában még majdnem 50 százalékot tett ki, addig Wendt (2007) legfrissebb felmérése szerint a német mezőgazdák bevétele a fogyasztói árakból 2005/06-ban már csak 24,8 százalék volt. A legkisebb a részarány jelenleg a gabonánál (a kenyérből a mezőgazdaság részesedése csak 3,6 százalék), átlag körüli illetve valamivel a feletti a mezőgazdaság bevétele a hústermékeknél (26,3%) és a tejtermékeknél (37,4%), míg a részarány a tojás esetében a legmagasabb (67%). A részletes adatokat az 1. melléklet tartalmazza.

Az osztrák Gazdaságkutató Intézet (WIFO) vizsgálata (Baumgartner et al, 2007) szintén kimutatta, hogy a mezőgazdasági termelői ár csak egy a sok fogyasztói árra ható faktor közül. Az ármeghatározó, domináló tényezők a kutatók szerint az energiaárak, valamint a szállítási és bérköltségek. A tanulmány nem tudott szignifikáns összefüggést kimutatni a fogyasztói árszínvonal és a termelői árszínvonal alakulása között. Amennyiben a termelői árak nagymértékben nőnek, akkor ez általában

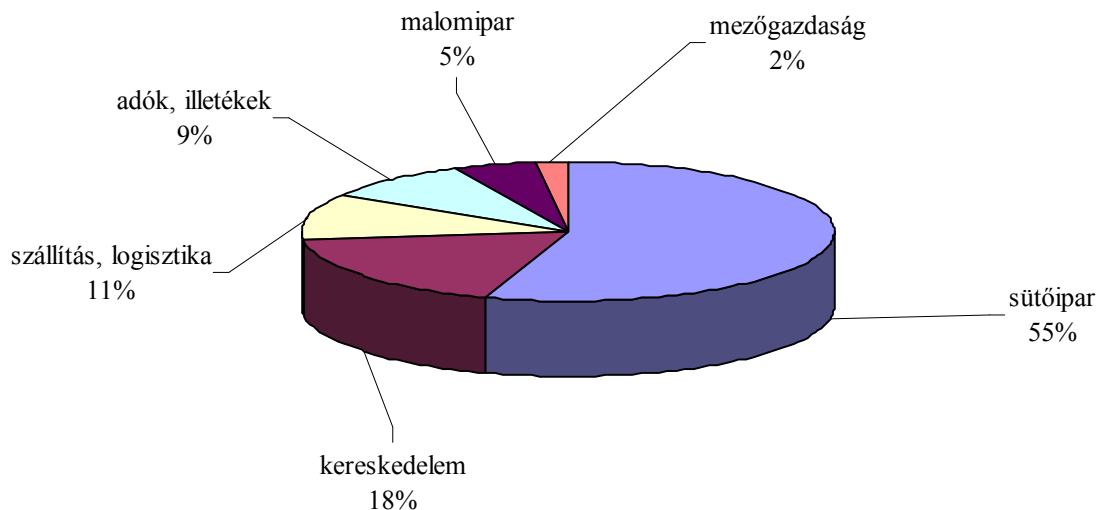

áttételesen fogyasztói árnövekedéshez vezet. A fordított eset csak ritkán igaz, azaz csökkenő termelői árak csak ritkán vezetnek fogyasztói árcsökkenéshez.

Pistrich (2008) ennek nyomán többek között azt vizsgálta, hogy a mezőgazdasági termelői árak növekedése milyen növekedést generál egyes élelmiszerek fogyasztói árában. A zsemle példáján azt mutatta ki, hogy a búza 70 százalékos termelői áremelés a végtermékben csupán 1,4 százalékos áremelést váltana ki. Ezzel szemben a zsemle fogyasztói ára Ausztriában, 2007-ben 4,1 százalékkal nőtt. A zsemle fogyasztói árának összetevőit a következő ábra mutatja:

2. ábra

A zsemle fogyasztói árának összetevői Ausztriában, 2007-ben

Forrás: Pistrich, 2008

Nincs tudomásunk arról, hogy Magyarországon a piaci árkülönbsözetre vonatkozóan számításokat végeznének. Az Agrárgazdasági Kutató Intézetben ugyanakkor folyamatosan vizsgálják a hazai termelésű alapvető élelmiszerek fogyasztói árcentrumának és a tényleges fogyasztói árának alakulását, illetve ezek egymáshoz viszonyított arányát (Béládi et al, 2008). A számításokat az előállítási költségek alapján végzik. A számítások alapját az Agrárgazdasági Kutató Intézet saját, reprezentatív adatgyűjtései és más adatbázisok árinformációi, módszerét pedig a vertikális költség- és árszerkezet vizsgálatok képezik. A modell lényege a magyarországi átlagos költség szint és az ehhez kapcsolható minimálisan elvárható (méltányos) nyereség meghatározása. Fontos hangsúlyozni, hogy a vizsgálat során kizárólag a termékek előállítása és a végső fogyasztóhoz való eljuttatása során

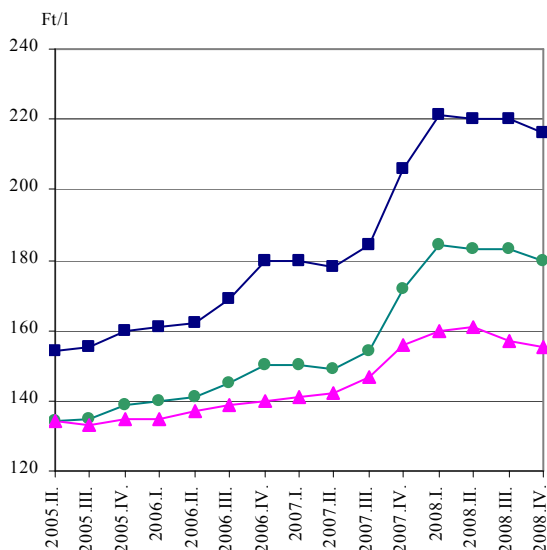

ténylegesen felmerült, halmozódásoktól mentes ún. hozzáadott költség kerül meghatározásra. A költség és fogyasztói ár alakulását az alábbi ábra szemlélteti:

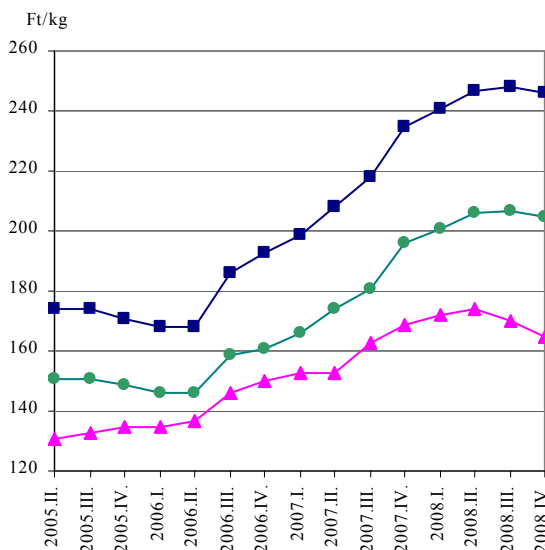
3. ábra:

Költség és fogyasztói ár alakulása néhány kiválasztott termék esetében

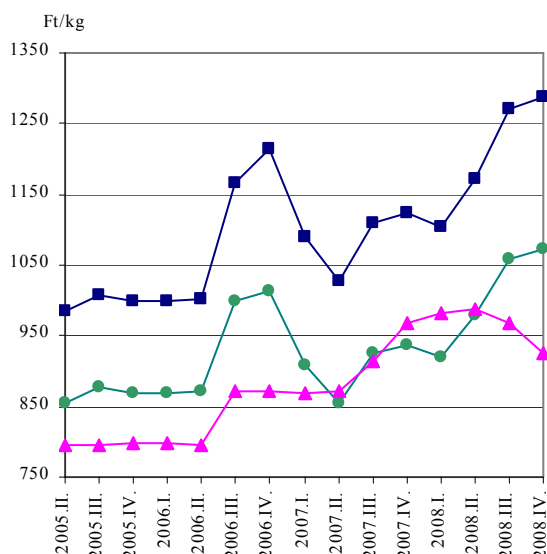
A fogyasztói tej költsége és fogyasztói ára

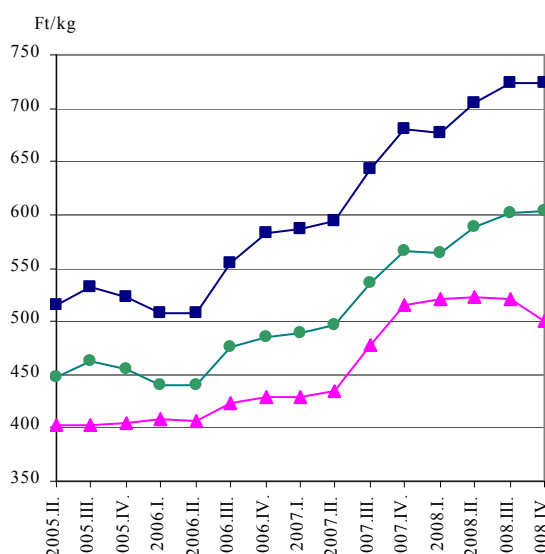
A fehér kenyér költsége és fogyasztói ára

A sertés karaj költsége és fogyasztói ára

A bontott csirke költsége és fogyasztói ára

Forrás: AKI, Ágazati Ökonómiai Osztály számításai

Az élelmiszerár-robbanás a kedvező jövedelmek mellett az élelmiszer-gazdaság számára egy veszélyes folyamatot is elindított. Ennek lényege, hogy az input beszállítók jelentősen drágították termékeik árát 2008-ban. Egy év alatt (2007 utolsó és 2008 első negyedéve között) a műtrágya és a takarmány árak közel 50 százalékkal, de a vetőmag és az energia ára is 20 százalék körüli mértékben emelkedett. Ezzel gyakorlatilag költségoldalról lassan utolérték a magas élelmiszerárakat, így drasztikusan csökkentve az egyes termékpályák szereplőinek jövedelmét.

Az elmondottak összességükben azt eredményezték, hogy 2008 második negyedévében a tej, gabona és a hús vertikumoknál a vizsgált élelmiszerek bolti ára 5-20 százalékkal haladta meg az eszmei árcentrumot, sőt a harmadik negyedévben ezek a különbségek tovább növekedtek. A sertéshúsok esetében a második negyedévben még a költségek alapján kalkulált árak voltak a magasabbak. Július-szeptemberben megfordult ez a tendencia és ekkor a karaj és a tarja fogyasztói ára meghaladta a fogyasztói árcentrum értékét.

Ezek a folyamatok azt tükrözik, hogy 2008 első három negyedévében az alapvető élelmiszerek fogyasztói ára nem költségarányosan alakult, így a termékpályák egy részénél, a minimálisnál nagyobb nyereség elérése vált lehetővé. Ebből természetesen nem következik egyenesen az, hogy ez a jövedelem arányosan oszlott el a termékpálya szereplői között. Például a kenyér esetében jövedelmező gabonatermelés és nyereséges kenyérfertésítés, de minimális nyereség, illetve veszteség a malom- és sütőiparban.

Ezekben a folyamatokban szerepet játszott az is, hogy a gabona és a tej termékpályához képest a sertéshúsnál nagyobb az importnyomás, valamint árrugalmasságuk is eltér az említett termékektől. Mindezek következtében napjainkban egy sajátos árképzés kialakulása figyelhető meg. A magyar piac által értékesebbnek tartott húsrészek (pl. karaj, comb) és az úgymond értéktelenebbek (oldalás, fejhús, stb.) ára között folyamatosan csökken a különbség, vagyis az előbbiek ára a költségekhez képest alulértékelt, míg az utóbbiaké felülértékeltté válik.

A szerzők a költségekből kiindulva megállapították, hogy az élelmiszerárakra igen sok tényező hatott az utóbbi hónapokban. A piac időnként hektikus mozgásokat vett fel, a jövőt illető változások is differenciáltak és nehezen prognosztizálhatók. Jelenlegi ismereteik szerint stagnáló, vagy inkább csökkenő árakra lehet számítani, bár kétségtelenül igaz, hogy az input oldalról – mint említettük – igen nagy a nyomás a magas élelmiszerárak fenntartására.

---

2 A piaci árkülönbség nagyságára ható fontosabb tényezők vizsgálata

2.1 A gabonaár, mint mezőgazdasági „sarokár”

A gabonaár a nemzetközi szakirodalomban a többi mezőgazdasági és élelmiszeripari termék termelői és fogyasztói áraitól gyakorolt hatása miatt sokszor „sarokár”-ként vagy „kulcsár”-ként kezelik. Frenz et al. (1998) kimutatta, hogy a gabonaár változása nagyobb mennyiségi változást eredményez a többi termék termelésében, mint bármelyik más mezőgazdasági termék. A gabona nemcsak bevételi forrás, hanem költségtenyező is, továbbá a gabonatermelés versenyben áll a szántóföldi növénytermesztés vetésszerkezetére nézve a többi szántóföldi növényvel. Ha nő a gabonaár, akkor a többi termék relatív jövedelmezősége csökken és fordítva, a termelők pedig, amennyiben lehetséges, a jövedelmezőbb növényfajták felé fordulnak. Másrészt a gabonaár közvetlen hatással van a takarmányköltségekre, így az állattenyésztés jövedelmezésére is. A gabonaár emelkedése elsősorban az abrakfogyasztó állattenyésztésben okoz növekvő kiadásokat és csökkenő rentabilitást.

Számos más vélemény szerint azonban a gabonaár inkább a kőolaj árszintjéhez köthető, ami elsősorban a bioüzemanyagok előállításának rohamos növekedésével magyarázható. Mivel a közelmúltban mind a kőolaj, mind a gabona világpiaci ár vonatkozásában szélsőséges fejlemények történtek, az árindexek alakulása némileg rámutathat az összefüggésekre.

Az új évezred első hat évében gyakorlatilag nem történt változás az agrár-világpiaci árakban, 2007 közepe óta (a tejtermékeknél és a cukornál már 2006 közepétől kezdve) valóságos árrobbanás következett be, elsősorban a gabona, az olaj és zsír, valamint a tejtermékek esetében. Az agrár-világpiaci áralakulást – az élelmiszer árindexet, a húsindexet, a tejtermékindexet, a gabonaárindexet és az olaj és zsírárindexet, valamint a kőolaj-árindex változásait – a 2. táblázat mutatja.

A FAO **élelmiszer árindexe** 2006 óta meredeken emelkedett, s 219-es értékkel 2008 júniusában elérte csúcspontját. Azóta csökkenni kezdett és 2008 novemberében 153 pontos értékével az elmúlt 16 hónap legalacsonyabb értékét érte el. Az index a nemzetközi gabona, növényi olaj és tejtermék árak visszaesése miatt csökkent ilyen mértékben. Az árak mérséklődése olyan gyors volt, hogy a 2008. novemberi árszint már a tavalyi éves átlagértéknél is alacsonyabb lett.

A FAO **gabona árindexe** 2007 nyarán kezdett rohamosan emelkedésbe, ami egészen 2008 áprilisáig tartott. A legfrissebb adatok szerint 2008 novemberében 178 ponton állt, ami 36 százalékkal maradt el az áprilisi rekordértéktől.

Az élelmiszer és a kőolaj árindexek alakulása 2000 és 2008 novembere között³

Év	Hónap	Élelmiszer árindex	Hús árindex	Tej- termék árindex	Gabonák árindex	Olaj és zsír árindex ^e	Kőolaj árindex ^f
2000		92	100	106	85	72	145
2001		94	100	117	87	72	122
2002		93	96	86	95	91	126
2003		102	105	105	98	105	145
2004		113	118	130	108	117	186
2005		116	121	145	104	109	267
2006		126	115	138	122	117	323
2007		156	121	247	168	174	371
2007	augusztus	160	123	287	167	181	372
	szeptember	170	124	290	191	190	396
	október	174	122	297	197	202	419
	november	179	126	302	199	221	476
	december	186	123	295	219	226	469
2008	január	195	126	281	234	250	482
	február	215	128	278	277	273	487
	március	217	132	276	276	285	538
	április	214	132	266	278	276	563
	május	215	142	265	270	280	637
	június	219	144	263	273	292	686
	július	213	145	264	255	273	715
	augusztus	201	144	247	240	230	611
	szeptember	190	148	218	226	209	528
	október	166	143	197	190	162	396
	november	153	133	171	178	141	273

Forrás: FAO, EIA

A FAO olaj és állati zsír árindexe 2008 júniusában érte el csúcspontját, tehát két hónappal később, mint a gabona árindex. 2008 novemberében viszont már 141 pontra, azaz kevesebb, mint a felére esett vissza. Az árcsökkenés oka, hogy a növényi olaj piacon a tavalyi túlkereslet után a 2008/09-es évre ismét kialakult a kereslet-kínálat egyensúlya.

³ Megjegyzés:

a. Élelmiszer árindex: Az árindex a hat árucsoport súlyozott árait tartalmazza. A súlyozás az adott termékcsoporthoz 1998-2000 közötti exportaránya alapján történik. Az árucsoportok összesen 55 terméket tartalmaznak. A FAO elemzői szerint ezek a termékek fejezik ki legjobban az adott árucsoport árváltozásait.

b. Hús árindex: Tartalmazza a három baromfihús, négy szarvasmarhahús, három sertéshús és egy birkahús árát (mindegyik esetben külkereskedelmi aránnyal súlyozott átlagár). A négy húscsoport átlagára az exportban betöltött arány (1998-2000) alapján került súlyozásra.

c. Tejtermékek árindexe: Tartalmazza a vaj, teljes tejjor, sovány tejjor, sajt és kazein termékkört. A termékek átlagára az exportban betöltött arány (1998-2000) alapján került súlyozásra.

d. Gabona árindex: Tartalmazza a gabona és rizs árindexeket. A gabona árak a Nemzetközi Gabona Tanács (IGC) búza árindexe (kilenc különböző gabonából került kialakításra) és kukorica árindexéből került kialakításra. A rizs árindexe a három fajta (indica, japonica, aromatic) 16 termékének árából került kialakításra. A termékek átlagára az exportban betöltött arány (1998-2000) alapján került súlyozásra.

e. Olaj és zsír árindex: 11 különböző olaj (állati és halolajak is) átlagárából került kialakításra. A termékek átlagára az exportban betöltött arány (1998-2000) alapján került súlyozásra.

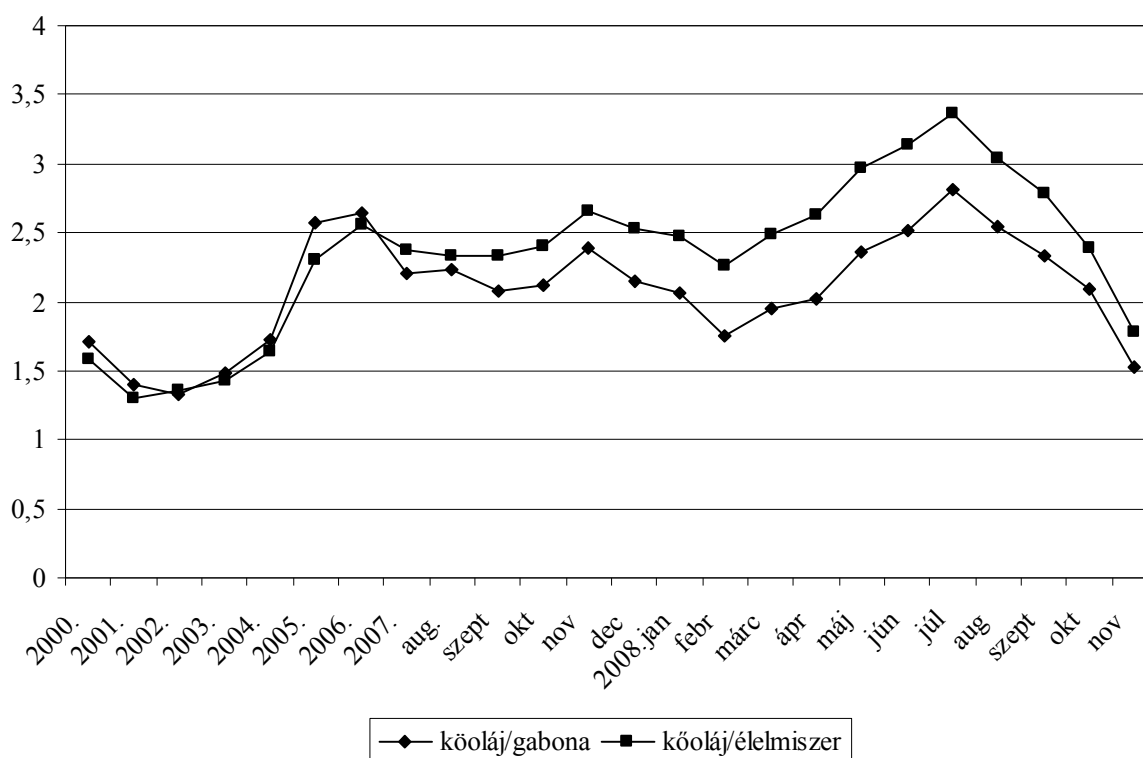
f. Kőolajárindex az USA kormányának hivatalos energiastatisztikájából (EIA) számítva (bázis: 1998-2000 átlaga)

A FAO **tejtermékek árindexe** 2008 novemberében 171 pontra esett vissza. A csökkenés a 2008. év eleje óta csaknem folyamatosan tart. A jelenlegi árszint a 2007. év novemberi rekordszintjénél 44 százalékkal alacsonyabb. A teljes tejpor ára az elmúlt egy évben 18 százalékkal, a sovány tejpor ára 32 százalékkal esett vissza. A vaj és sajt árak kicsivel a tavalyi ár felett helyezkednek el. A FAO **hústermékek árindexe** 133 ponton állt augusztusban, ami kicsit elmarad a július rekordszinttől. Az index 2008 januárja óta a növekvő kereslet és a növekvő termelési költségek hatására (elsősorban takarmányár növekedése miatt) folyamatosan, de csak kisebb mértékben emelkedik. A húсарак egyenletes emelkedésének lassulása a növekvő vágások számával függ össze.

Az **egyres élelmiszerek árindexének növekedése viszont messze elmaradt a kőolaj árindex növekedésétől**. A 2008. júliusi csúcstérteke a 2001. évi szintnek közel hatszorosát jelentette, bár azóta – a pénzügyi válság következtében – rohamos csökkenésbe kezdett. Ha összehasonlítjuk az élelmiszer árindex, a gabonaárindex, illetve a kőolaj árindex növekedési ütemét, akkor a következő arányszámokat kapjuk (4. ábra):

4. ábra:

Az egyes árindexek növekedésének eltérése (az árindexek hányadosa) 2000 és 2008. november között (1998-2000 átlaga = 100%)

Forrás: FAO, EIA

Az ábra jól szemlélteti, hogy 2005 óta jelentős rés nyílt a kőolaj és a gabona árindexének növekedése között. A kőolaj és az élelmiszerek árindexének összevetése

még nagyobb hátrányt mutat az élelmiszerek rovására. Az indexek együttmozgása csak az árrobbanás vége felé kezdet újra beállni.

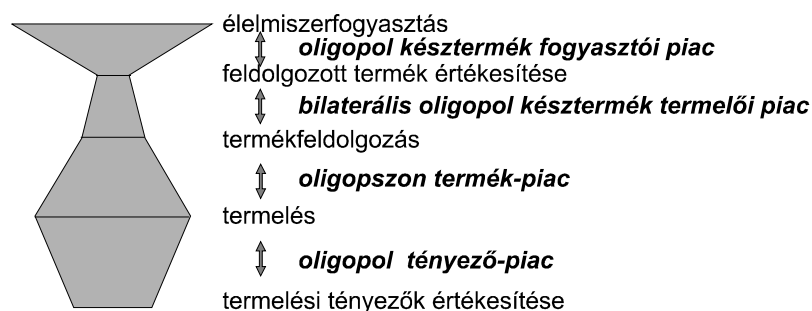
2.2 A tökéletlen (oligopol: kínálati, vagy oligopszon keresleti dominanciájú) piac kihatása az áralakulásra

A mikroökonómia bizonyos alapösszefüggései (Koppányi et al, 1990) rámutatnak arra, hogy ha egy piac két oldalának szereplői között eltérő mértékű koncentráció megy végbe, akkor a tökéletes (versenyző) piac helyett tökéletlen (oligopol: kínálati, vagy oligopszon keresleti dominanciájú) piac alakul ki. Ennek hatására a profit maximalizálása céljából, keresleti koncentrált piaci formák esetében, csökken a felvásárlás mennyisége és nő a felvásárlási ár a tökéletes piachoz képest. A kínálati koncentrált piaci formákban ugyancsak csökken a kínálat, viszont a versenypiachoz viszonyítva emelkedik a termelői ár. (Varga, 2008)

Az élelmiszervertikumban a **koncentráció aránytalanságait** legszemléletesebben az ún. „kancsó” ábra fejezi ki. Az egyes vertikális szintekhez tartozó, eltérő „kancsóátmérő” a piaci szereplők számát érzékelteti, ami az eltérő a koncentrációra enged következtetni.

5. ábra

A koncentráció mértéke az élelmiszervertikumban

Forrás: Varga, 2008

A különböző koncentrációs fokot Grievink számokkal is alátámasztotta (Grievink, 2003). Vizsgálatai szerint a termeléstől a fogyasztásig terjedő folyamaton belül a nyugat-európai élelmiszerláncokban a következő számú résztvevők találhatók meg:

- 160.000.000 közvetlen fogyasztó
- 89.000.000 vevő
- 170.000 üzlet
- 600 üzletlánc
- 110 felvásárló
- 8.600 feldolgozó

-
- 80.000 bedolgozó-feldolgozó (semi-manufactures)
  - 160.000 beszerző
  - 3.200.000 mezőgazdasági termelő

A talán legmeghökkenőbb példát a „bottleneck”-re, illetve a felvásárlók teljhatalmú ármeghatározó szerepére a Buying Matters (2006) mutatta be az angol banánkereskedelemről készült felmérésével kapcsolatban, amely szerint 400 ezer, a banánültetvényen dolgozó munkás és 60 millió brit banánfogyasztó között mindössze öt „buying desk”, azaz felvásárló áll.

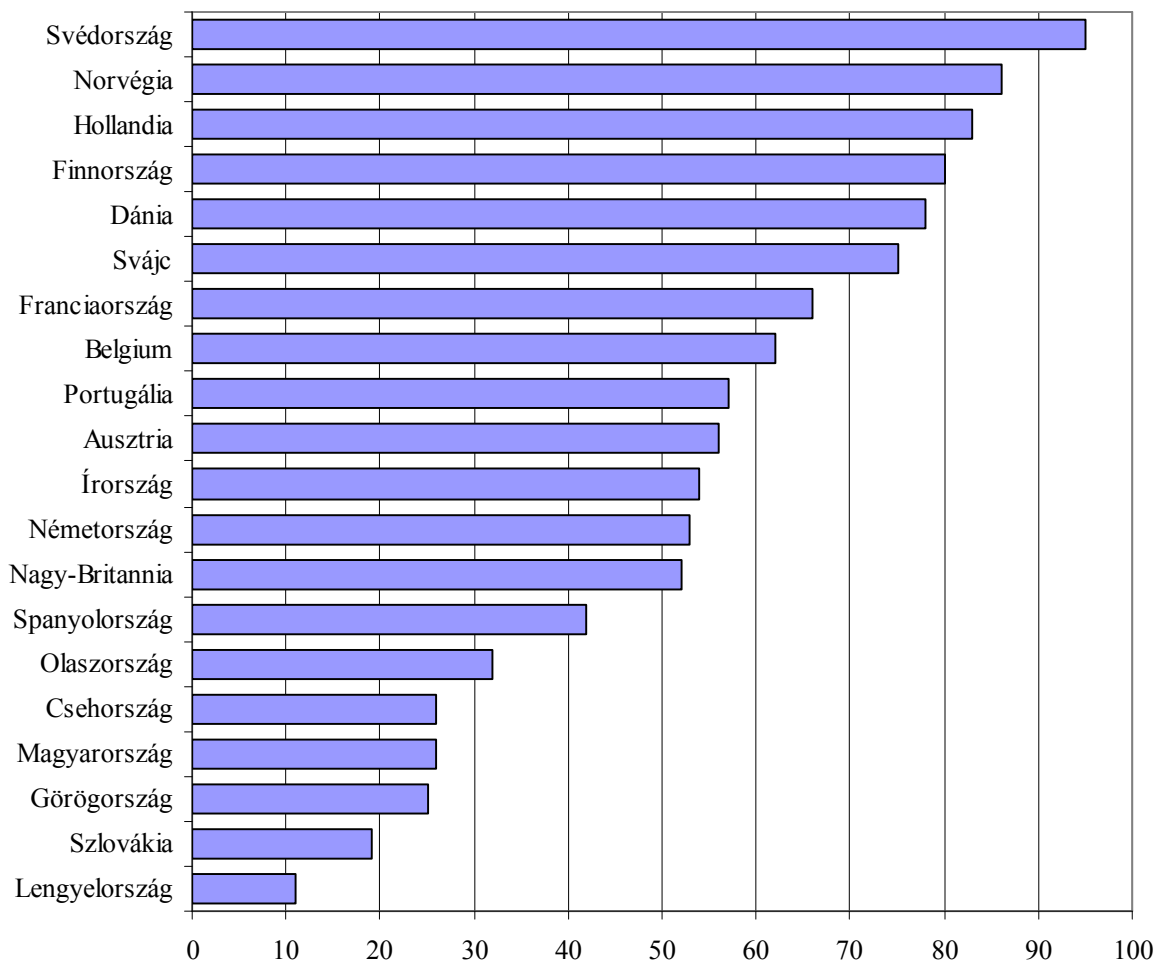
Az országonként eltérő piaci árkülönbséget a kiskereskedelem koncentrációja is befolyásolja. Ha például megvizsgáljuk, hogy a három legnagyobb kiskereskedelmi vállalat mekkora piaci részesedéssel rendelkezik az ezredfordulón a különböző európai országokban, akkor a következő információt kapjuk: míg a skandináv országokban a koncentráció foka igen magas, addig a közép-kelet és dél-európai országokban a koncentráció foka elég alacsonynak mondható (lásd 6. ábra).

A kereskedelemben végbement, az árat befolyásoló koncentrációs folyamat egy másik vetületét a Planet Retail adatai mutatják, mely szerint az Európában működő 30 legnagyobb élelmiszer-kiskereskedelmi vállalat a megnevezett földrajzi terület élelmiszer-kiskereskedelmi forgalmának csaknem 60 százalékát adja.⁴ Figyelemre méltó, hogy az első 10 legnagyobb élelmiszer-kiskereskedelmi vállalat közül ötnek az anyavállalata német, négynek francia és egynek angol.

---

⁴ Tartalmazza: Kartali János (szerk.): A hazai élelmiszer-kiskereskedelem struktúrája, különös tekintettel a kistermelők értékesítési lehetőségeire. Kutatási beszámoló, AKI, 2008.

A top-3 koncentrációja az EU-25 tagországok kiskereskedelmében (%)

Forrás: Stephanides (2002)

A monopolisztikus piac elemzéséhez többek között két olyan elmélet is kapcsolódik, amelyek az utóbbi időben nagy visszhangot váltottak ki. Az egyik elmélet legnevesebb képviselője Paul Krugman (a 2008. év közgazdasági Nobel-díjasa és egyben történetének egyik legfiatalabb közgazdasági díjazottja), aki elsőként kapcsolta össze a közgazdaságtan két korábban teljesen eltérő területét: **a nemzetközi kereskedelem elméletét és a gazdaságföldrajzot**. Krugman új elmélete a szabad kereskedelem és a globalizáció hatásait elemzi. Ez megmagyarázza, hogy a világkereskedelmet miért hasonló feltételekkel és hasonló termékekkel rendelkező államok dominálják, miközben a régi elméletek szerint éppen a különböző termékekkel és feltételekkel rendelkező országok képezték volna a világkereskedelem motorját. (Krugman, 1979, valamint Swedish Academy, 2008)

A másik a „**sticky prices**” elmélete, amely azon a megfigyelésen alapul, hogy az árak túlnyomó része nem változik minden nap és megváltozásuk után több-kevesebb ideig érvényben maradnak. Ennek nyomán alakult ki a közgazdasági irodalomban a „sticky prices” (magyarul: ragadós árak) kifejezés. Alan S. Blinder volt az első, aki a

---

mikroökonómiából jól ismert problémát empirikus eszközökkel, vállalati kérdőíves vizsgálatokra alapozva elemezte. Célja az volt, hogy bemutassa: hogyan érvényesül az árazás problémája a gyakorlatban, hogyan reagálnak ténylegesen a cégek a kereslet változására és az árak változtatása ebben a reakció halmazban hol foglal helyet. Nyomában angol kutatók vizsgálták e kérdéskört az Egyesült Királyság vállalatai körében. (TOTH et al, 1998) Toth 1998-as magyarországi kutatásának kérdőíve nem volt más, mint az Egyesült Királyságban alkalmazott kérdőív hazai adaptációja. Egy, a „sticky prices”-en alapuló ármodell leírását Keen, illetve Bruchez mutatta be 2007-ben.

2.3 A kereskedelmi nyitás, a fokozódó termékpiaci verseny és a növekvő import hatása az árkonvergenciára

A „**law of one price**”, azaz az egy piac egy ár elmélete elvileg az Európai Unió termelői áaira is vonatkoztatható, azonban a már elméleti szinten is pontos kiegyenlítődést a szállítási, illetve a tranzakciós költségek, valamint a minőségi különbségek korlátozhatják. Viszont az elmélet indokolja az árkonvergencia szükségességét is, mivel a piac csak ekkor működik hatékonyan. Mivel a globális verseny erre szorítja az Európai Uniót, a konvergencia mielőbbi érvényesülése minden tagország érdeke, amellettt hogy a közösség az intézményei árain keresztül egyes termékeknél ki is kényszeríti az árkonvergenciát.

Ugyanakkor a **Balassa-Samuelson hatás alapján Karádi et al (2008) egy egyszerű térhatású modell segítségével megmutatta, hogy miért magasabb az árszint a gazdagabb országokban.** Vizsgálatukban megkülönböztették a külkereskedelemben versenyző gyártó, valamint a nem versenyző szolgáltatások szektorát. Utóbbi általában a fogyasztókhöz közel, a nagyvárosokban helyezkedik el. Egy ország fejlődésével e két szektor termelése is folyamatosan növekszik. A szolgáltatás-szektor termelékenysége – a helyhez való kötöttség miatt – lassabban nő, mint a termelésé. Az egységnyi szolgáltatások így drágábbá válnak, ami megnöveli az aggregált árszintet. A modell így megerősíti a Balassa-Samuelson modell azon feltevését, miszerint a nem versenyző szektorok növekedése a versenyző szektorokénál alacsonyabb. A vizsgálatuk megerősítette, hogy a népesség növelésével, valamint a szolgáltatások fogyasztókhöz történő közeledésével a különbség még tovább emelkedik.

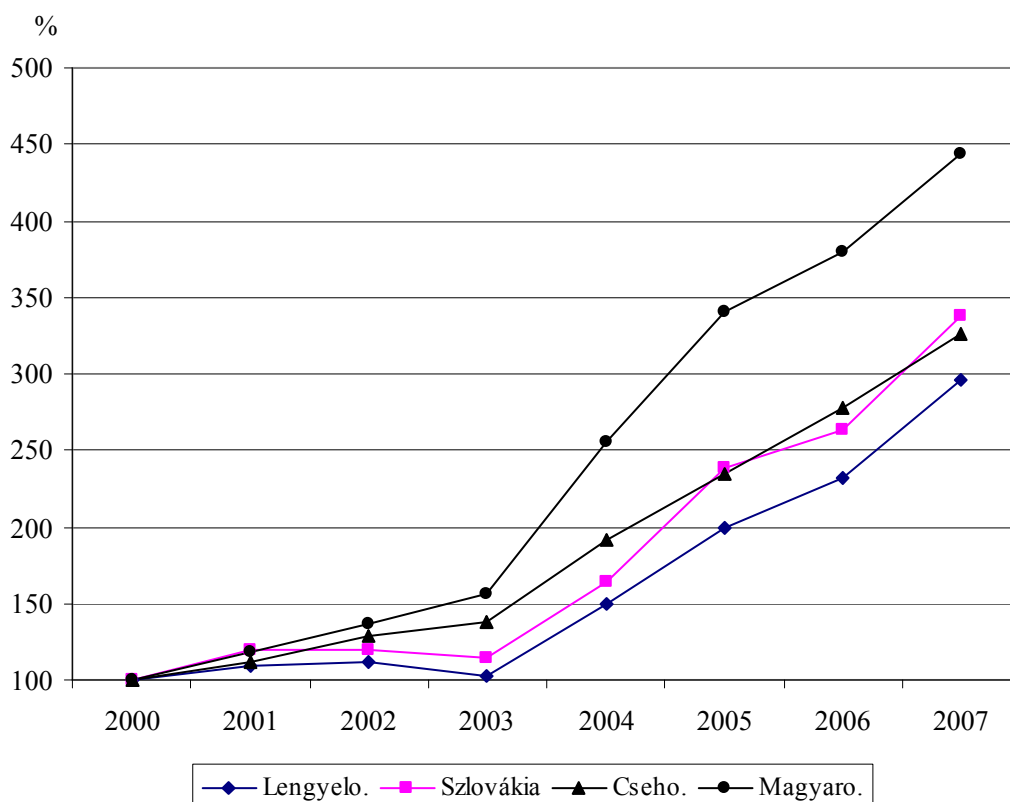
Az összekötő kapocs a két egymásnak részben ellentmondó elméleti tétel között **az EU tagországok között egyre növekvő kereskedelemben, illetve abban keresendő, hogy a vámhatárok nyitása után a kereskedelem növekedése aszinkron módon történt.** Erre rámutatott már egy, az AKI-ban végzett vizsgálat csatlakozásunk előtt, amely megállapította, hogy Európai Unióból származó magyar élelmiszergazdasági import átlagon felül növekedett. (Juhász et al, 2002) Ez alapján várható volt – és ez be is következett –, hogy az EU-tagországok piaci erőfölénye a csatlakozásunk után is érvényesülni fog, azaz importunk tovább növekszik. Mivel ez a feltételezés a

csatlakozásunk után teljesült, várható volt, hogy a velünk együtt csatlakozó országokban is jelentősen növekedni fog az élelmiszergazdasági import.

Az importnövekedés pontos elemzését csatlakozásunk óta azonban módszertani problémák nehezítik meg.⁵ A módszertani nehézségek ellenére a következő ábra világosan megmutatja, hogy az uniós csatlakozásuk után az agrárimport az úgynevezett Visegrádi országokban nagyobb ütemben nőtt.

7. ábra

A visegrádi országok az EU-25 tagországaiból származó agrárimport alakulása (2000. év = 100%)

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítások

Az ábrából látszik, hogy a négy visegrádi országban 2003 és 2004 között történt az első nagy ugrás, azóta az EU-25-ből származó élelmiszergazdasági import rohamosan növekszik. Magyarország „gyorsabb” rajtja azzal függ össze, hogy az EU és Magyarország közötti kereskedelmi kapcsolatok liberalizálásában, illetve a csatlakozás előkészítésében jelentős előrelépést jelentett a 2000 júliusától érvényes új

⁵ Míg 2004. április végéig a Kopint-Datorg által feldolgozott teljes körű, a vámhatáron történő számbavétel alapuló vámstatisztika alapján készült adatforrás állt rendelkezésünkre, csatlakozásunk pillanatától az adatok forrása és módszertana megváltozott: az adatgyűjtés részben átkerült a KSH-hoz, ahol az EU-25 tagországain belüli forgalom tekintetében statisztikai jelentésen, vagyis vállalati önbevalláson alapuló adatgyűjtést végeznek, és csak a harmadik országokkal folytatott áruforgalom megfigyelése történik a hagyományos vámstatisztika formájában. (Kartali et al, 2007)

---

agrárliberalizációs egyezmény. A vámok lebontásán túl történt a kvótamenedzselés átalakítása (a sorrendiség elvének érvényesítése) is.

Egy másik, az érintett országok hatáskörén sokszor kívülálló tényező is okozta az import felfutását: A multinacionális kereskedelmi láncok beszerzési politikája, illetve a nagy élelmiszeripari cégek termelés-áthelyezési döntései, amelyek szintén nagymértékben hatnak a külkereskedelmi viszonyokra. A nemzetközi, multinacionális vállalatok tevékenysége önmagában a gyártási folyamatban is a kereskedelem (cégen belüli kereskedelem) növekedését vonja maga után. A kereskedelmi saját márkás élelmiszertermékek esetében (a gyártás regionális gyártóközpontokba való áthelyezése) is eltolódhatnak az export-import arányok. (Kürti et al, 2007)

Az élelmiszergazdasági import növekedése leginkább az élelmiszeripari vállalatok alapanyag beszerzésében és az élelmiszerkereskedelemben, az élelmiszer üzletek polcain a legszembetűnőbb. Ebből is következik, hogy a mezőgazdasági termelők értékesítési problémáikért az élelmiszer feldolgozókat, és az élelmiszerkereskedőket (ezen belül is leginkább a „multikat”) együttesen okolják.

Nem lehet figyelmen kívül hagyni az importtermékek értékelésénél a fogyasztói magatartást sem, mivel a fogyasztó csak egy bizonyos szintig, a piackutató munka megkönnyítésére sorolható típusokba, de a valóság ennél sokkal árnyaltabb. Gondolunk itt arra, hogy nem csak az ár lehet a fogyasztás motivációja, hanem a fogyasztó kíváncsisága, új, vagy külföldi utazások során megkóstolt termékek újbóli fogyasztása, mintegy „nosztalgia vásárlás”.

Természetesen a termelés és a kereskedelem nemzetközivé válása önmagában (EU-csatlakozás nélkül) is változást hozhat a nemzetközi kereskedelemben. Gondolunk itt a láncok természetéből (ez nem csak a nemzetközi láncok sajátossága) adódó erőteljesen központosított beszerzésre, amely eddig is és ezután is nemzetközi szintéren folyik.

Az EU csatlakozás jelentősen megváltoztatta a kiskereskedelmi láncok beszerzési gyakorlatát. Az import adminisztrációja, korlátai (pl. mennyiségi kvóták) megszűntek, így a korábban importőrökön keresztül folytatott behozatalt sok cég ma már közvetlenül végzi, bár a kiskereskedelmi láncok egy része továbbra is nagykereskedőkön keresztül szerzi be az áruinak (így az importált cikkeknek) is egy részét vagy egészét.

Ezek után felvetődik a kérdés, hogy **a növekvő import milyen súlyú az ország belső élelmiszergazdasági teljesítményéhez képest.** Az AKI Agrárpiaci Kutatások Osztályán számításokat végeztünk arra vonatkozóan, hogy Magyarországon az élelmiszergazdasági import hány százaléka kerül közvetlen fogyasztásra, illetve tovább-feldolgozás után élelmiszerfogyasztásra.

A válaszhoz tételesen megvizsgáltuk az élelmiszergazdasági importunkat HS-6-os mélységen (összesen 757 tétel) abból a szempontból, hogy a megnevezett termék közvetlen fogyasztásra alkalmas, vagy csak feldolgozáson keresztül kerül fogyasztásra. Sajnos több olyan nagy importtétel (10 millió EUR fölött) van, ahol problémát okozott eldönteni, hogy ebből hány százalék megy közvetlen fogyasztásra

(ilyen például a sertéshús (kb. 100 millió EUR), a folyadéktej (kb. 50 millió EUR), vagy az alma (kb. 22 millió EUR)). Szintén nehéz eldönteni, hogy a HS-06-os főcsoportot (Élő fák és egyéb növények, pl. a vágott virágok) mennyire számítható be közvetlen fogyasztási cikknek.

A szakmai információkon alapuló tételesen becsült besorolás (lásd melléklet) azt mutatta, hogy **2007-ben a magyar élelmiszergazdasági import kb. 52-55%-a közvetlenül a kiskereskedelembe kerülhetett.** A bizonytalanság oka az, hogy például a félsertésként importált sertéshús kerülhet ugyanúgy a kiskereskedelmi forgalomba (kisebb-nagyobb hentesboltok), vagy a húsipari feldolgozásba. Még nehezebb eldönteni azt a kérdést, hogy az 1-6% zsírtartalom közötti folyadéktej közül mennyi kerül tejipari feldolgozásra, és mennyi kerül kartonárúként kiskereskedelmi forgalomba. Ha úgy, mint 2004 előtt, ismert lenne az importőr neve (kereskedelmi, vagy feldolgozási vállalat), akkor még könnyebb lenne a felhasználásra következtetni, de a KSH az ilyen információkat már nem ad ki.) Mivel ezek több tízmilliós tételek, jelentős súlyt képviselnek a végső arányban.

A közvetlen, vagy közvetett (feldolgozás utáni) élelmiszerfogyasztásra kerülő importhányad megállapításánál levonásra kerültek az összimportból a takarmánynövények, a vetőmagok, a toll, az állati bőrok, a tenyész- és díszállatok, valamint az élő fák és egyéb növények által képviselt importkiadásokat. Ennek eredményeként állítható, hogy **2007-ben az élelmiszergazdasági importunk kb. 83%-a közvetlenül vagy közvetetten élelmiszerfogyasztásra került.**

Ugyanolyan fontos választ kapni arra a kérdésre, hogy **a magyar élelmiszerfogyasztás hány százaléka származik importból?** A választ csak az élelmiszermérlegeken keresztül lehet megadni, a KSH és az AKI adatai alapján elmondható, hogy 2005-ről 2006-ra a baromfihús esetében az import aránya a hazai fogyasztásból 14%-ról 11%-ra és sertéshúsnál 33%-ról 30%-ra csökkent.⁶ A tejmérleg szerint az import aránya 2006-ban 31%-ra nőtt a 2005. évi 24%-ával szemben. A részletes adatokat a következő táblázat tartalmazza:

3. táblázat

Az import részesedése a belföldi felhasználásból és a hazai fogyasztásból 2006-ban

Termék neve	részesedés a hazai fogyasztásból, %
Sertéshús	30
Baromfihús	11
Tej, tejtermékek	31
Liszt	8
Sör	10
Bor	6

Forrás: KSH termékmérlegei, 2008

⁶ Forrás: Statisztikai tükör (2008. július): Az élelmiszer-fogyasztás alakulása 2006-ban

Az élelmiszerimportnak a fogyasztói árakra gyakorolt hatása szempontjából azt is meg kell vizsgálni, hogy **a fontosabb termékpályákon az import hány százalékot tesz ki a kiskereskedelmi forgalomból?** AZ EUROMONITOR 2008-ban közölt 2007. évi adatokat különböző országok (köztük Magyarország és Csehország) kiskereskedelmi forgalmáról, többek között részletezve a következő termékcsoportokat: olajok és zsírok, tej, tejtermékek és reggeli cereáliák. Ha a fent részletezett magyar importot összehasonlítjuk az Euromonitor adataival, akkor a következő táblázatot kapjuk:

4. táblázat

Az importtermékek részaránya a magyar kiskereskedelmi forgalomból

millió USD

Termékcsoport	összforgalom	fogyasztásra kerülő import	részarány, %
Olajok, zsírok	317	90	28
Tej, tejtermékek	1595	272	17
Reggeli cereáliák	70	24	34

Forrás: Euromonitor (idézi az USDA ERS), AKI 2008

A forgalom szempontjából nagyobb termékcsoportok esetében az importtermékeknek 28, illetve 17 százalékos részaránya volt 2007-ben a kiskereskedelmi összeforgalomból, amiből azt a következtetést is le lehet vonni, hogy az importnak igen fontos fogyasztói ár-meghatározó szerepe van. A reggeli cereáliák esetében az import részaránya több mint 30 százalékos. Ha Csehországban hasonló fogyasztási szokásokat tételezzünk fel, mint Magyarországon, akkor az import részaránya a kiskereskedelmi összeforgalomból ott is hasonló méretű.

Természetesen ezután felvetődik az a kérdés, hogy **a növekvő import-részarány konvergenciát eredményezett az egyes tagországok importáraiban** is. A termelői és fogyasztói árakkal ellentétben azonban ezen a területen komoly identifikációs nehézségek keletkeznek a külkereskedelemben alkalmazott HS-nómenklátúra jóvoltából.⁷ Ez gyakorlatilag lehetetlenné teszi az egy-egyértelmű összehasonlítást egyrészt a termelési és a külkereskedelmi folyamatok között, másrészt az egyes országok által importált áruk között is.

A kapott eredmények alapján azt lehet mondani, hogy **a húspiacon elég nagyok az árkülönbségek** (ami elsősorban az egyes piacok minőségi követelményei közötti eltéréseket tükrözi), **de az EU húspiac is „követi” a világpiacon tapasztalható árstagnálást.** A gabona, az olajos növények és a tejtermékek heves árnövekedésével szemben itt gyakorlatilag változatlanok maradtak az árak, amire nehéz magyarázatot

⁷ Ez a nemzetközi nomenklátúra ugyanis néhány termékcsoport esetében (például a bornál, a halaknál, vagy a szezonális gyümölcsöknél) több tucatnyi részleges besorolást tartalmaz, más termékcsoportot a különböző minőségi paraméterek ellenére HS-8-as szinten egy terméként kezel (pl. a toll és a méz). Az identifikációs nehézségek továbbá a hústermékek külkereskedelmében jelentkeznek, mert a minőségi paraméterek vonatkozásában az egyes exportszállítmányok között elég nagy különbségek léteznek.

---

találni, mert a termelők inputárai jelentősen emelkedtek. Az EU belső piaca sem tudta tehát a termelők magasabb kiadásait ellentételezni. (2. és 3. számú melléklet)

Ezzel szemben **mindkét gabonaféléknél az EU-tagországok belső piaci importárai** (tehát az unió területéről beszerzett gabonáról van szó) **lényegében követték a világpiacon ármozgását.** 2008 közepén gyakorlatilag két és félszer annyit fizetnek egy tonna búzáért és kétszer annyit egy tonna kukoricaért, mint 2006 elején. **A régi tagországok és az újonnan csatlakozott országok importárai között tehát nincs lényeges eltérés** (4. és 5. számú melléklet)

2.4 A 2007. évi világpiacon agrár-árrobbanás specifikus tapasztalatai

A mezőgazdasági termékek világpiacon ármozgását több tényező együttes hatása váltotta ki. A nemzetközi szakemberek ide sorolják a növekvő húskeresletet és húsfogyasztást, amelyek magukban hordozzák a növekvő takarmánykeresletet is. Az ázsiai térség mezőgazdasági alapanyag felhalmozása, a rossz terméseredmények a világ egyes régióiban, a túlzott kukoricatermesztés, a spekuláció által mesterségesen felhajtott olajárak miatt növekvő mezőgazdasági inputárok (pl. üzemanyag, műtrágya, növényvédő szer) szintén a kiváltó okok közé sorolható. Az exportra kivetett adók pl. Argentína és India esetében, valamint az élelmiszerek és mezőgazdasági alapanyagok energiatermelésre fordított hasznosítása, illetve a nemzetközi agrárkereskedelemben belépett spekulációs (forró) tőke is hozzásegített a globális élelmiszerválság kialakulásához.

Abban a kérdésben azonban, hogy az egyes tényezők milyen mértékben járultak hozzá a világpiacon lezajlott árrobbanáshoz, a szakemberek véleménye eltér egymástól.

A **Világbank** szakértői 2008 szeptemberében úgy vélték, hogy a bioüzemanyagok termelése a globális élelmiszerár-növekedés 75 százalékáért felelős.⁸ Előtte már 2008. áprilisában is felhívták a figyelmet arra, hogy a cukornád, kukorica, búza, szója, rizs, burgonya és egyéb mezőgazdasági termékek bioüzemanyag-gyártásra történő felhasználásának emelkedése komoly árfelhajtó hatást gyakorolhat az élelmiszerárakra. A növekvő olajárak ezzel szemben csak az árnövekedés 15 százalékáért tette felelőssé. (World Bank, 2008)

A **LEI Wageningen Egyetem** tanulmánya ezzel szemben azt állítja, hogy az élelmezési célú gabona iránti spekulációs befektetési kereslet okozhatja közvetlenül az árak emelkedését.

Banse et al. (2008) szerint a bioüzemanyagok hatását az élelmiszer világpiacon árnak alakulására nem szabad túlértékelni. Rámutatnak arra, hogy a mezőgazdasági termelésnek csak korlátozott hányadából készül bioüzemanyag. Az olajos magvak mindössze 5 százalékát használják fel bioüzemanyagok előállítására, míg a gabona 4,5

---

⁸ Ezt írta az angol lap „The Guardian”, hivatkozva egy nem nyilvánosságra hozott világbank-tanulmányra. A cikk szerzője szerint ez komoly konfrontációt okozhat a Világbank és az USA kormánya között, mert az amerikai kormány eddig csak három százalékos árfelhajtó hatásról beszélt a bioüzemanyagokkal kapcsolatban. <http://www.guardian.co.uk/environment/2008/jul/03/biofuels.renewableenergy>

---

százalékából állítanak elő etanolt. Mindazonáltal úgy látják a helyzetet, hogy a mezőgazdasági termékek ára magas marad, mivel a bioüzemanyag szektor kereslete a jövőben tovább nőhet. Az árnövekedés jelenlegi állását figyelembe véve a K+F tevékenységre és technológiára fordított kiadások javítanának a helyzeten. A magas olajárak a bioüzemanyagokat még versenyképesebbé tehetik, ami az ásványi olaj és mezőgazdasági szektor még szorosabb összefonódását jelentheti. A kutatók álláspontja szerint az éhezés problémája nem a bioüzemanyag-termelés felfutásával áll közvetlenül kapcsolatban, hanem a rossz ételmezési politikákkal hozható összefüggésbe. Elvben ugyan elég ételmyszer áll rendelkezésre a világon, a megfelelő ellátottságot elosztási problémák nehezítik.

Az **agrár-világpiacon történő spekulációt** Erber et al. (2008) komoly árfelhajtó, kiszámíthatatlan és nagyon veszélyes tényezőnek tekinti. Elemzésükben két irányból közelítik meg a tőzsde hatását az agrártermékek piacára. A világméretű agrárkereskedelem jelentős része két amerikai tőzsdén, a chicago-in (CME) és a new york-in (NIMEX) keresztül bonyolódik le. Az ezeken a tőzsdéken zajló határidős ügyletek az áringadozást csillapították, így inkább stabilizálták a nyersanyagpiacokat.

A stabil helyzetet a nagy pénzekkel rendelkező befektetőcsoportok, mint úgy nevezett **„noise trader” piacra történő betörése** változtatta meg. Ennek megjelenése a 2006-2007-ben kezdődő amerikai ingatlanalapok összeomlásával hozható összefüggésbe.⁹ Az ingatlanbotrányal kapcsolatban tavaly az USA-ban nagyon sok forró tőke szabadult fel és keresett új befektetési lehetőséget. Ők azzal a szándékkal vesznek és adnak el, hogy pénzügyi erejüknel fogva a piacot egy bizonyos irányba tereljék. Stratégiai céljuk tehát egy ártrend elérése, így erre irányítják a kontraktusait. Ha ez így történik, akkor **a növekvő árat már nem lehet áruhiánnyal megmagyarázni** és létrejöhethet egy úgy nevezett „spekulációs léggömb”. Ha a zajkereskedők kilépnek a kereskedelemből, akkor az árléggömb rövid időn belül kipukkad. Az ilyenféle piacmanipulációt és okozóit azonban majdnem lehetetlen időben felismerni.

A **piaci résztvevők sokszor irracionális viselkedésére a „Rational inattention theory”, azaz a racionális figyelmetlenség elmélete** (SIMS, 2005) próbál választ adni. Míg a matematikai modellek többsége abból indul ki, hogy a piaci résztvevők racionális elképzelésekkel rendelkeznek és képesek az árinformációk azonnali és hibátlan feldolgozására, addig Sims modellje feltételezi, hogy a résztvevők csak korlátozott képességekkel rendelkeznek az információk átvételére és feldolgozására, amennyiben a gazdaságot sokkhatás éri. Ilyen esetben Sims feltételezi, hogy az információs csatornát az információk növekvő áradata és a külső mesterséges hatások (sajtó, politika, pletyka) úgy megterhelhetik (vagy deformálhatják), hogy egyrészt az információkban hibák keletkeznek és a hibás információk a piaci résztvevők viselkedését elterelhetik a racionalitástól, másrészt a résztvevők sokszor képtelenek az információs tömeg feldolgozására, ezért arra kényszerülnek, hogy az információk egy részétől eltekintsenek.

---

⁹ A szerzők nem említik, de az ingatlanpiac összeomlása előtt az értékpiacon a hozamok 2006-ra lecsökkentek, így a „noise trader”-ek a nagyobb lehetőséget biztosító árupiacon fektették be pénzüket.

A fentiekben említett „**sticky prices**” és a „**rational inattention**” kombinációját mutatja be Mackowiak és Wiederholt modellje. (Mackowiak et al, 2008) A szerzők azt vizsgálták, hogy a cégek az árak meghatározásakor mely elemeket milyen súlyozással vesznek figyelembe. Az árak meghatározásakor az aggregált feltételek (pl. keresleti tényezők) mellett a cég sajátosságaiból fakadó tényezők szerepet játszanak. A vizsgálat kimutatta, hogy a cégek áralakításában egyre inkább ez utóbbi tényező a meghatározó, így az aggregált tényezők hatása az árakra egyre inkább csökken.

3 Mezőgazdasági termelői árak

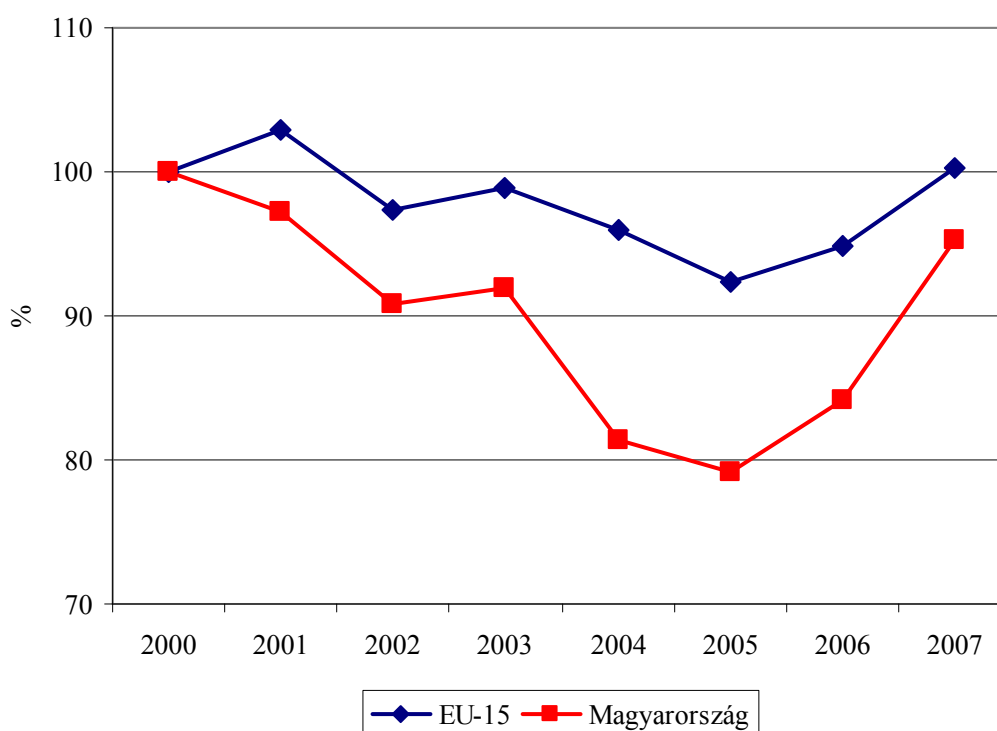
3.1 Termelői árak alakulása az Európai Unióban és Magyarországon

Az Európai Unióban az agrártermékek ára összességében 2000-2006 között reáláron 5,2 százalékkal csökkent (6. melléklet). Ez alacsony éves csökkenés mellett megegyezik a korábbi évtizedek trendjével. Fertő Imre (2000) a mezőgazdasági termékek világszintű reálárának folyamatos csökkenését állapította meg az 1900-as évektől kezdődően. Orbánné (2002) szintén a termelői árak csökkenését mutatta ki az 1990-2000 közötti időszakban. 2007-ben a termelői árak igen jelentős mértékben emelkedtek, ennek ellenére az ágazat egészében reáláron a 2000-es évhez képest csupán 0,3 százalékos emelkedés valósult meg. Az egyes ágazatokban azonban igen jelentős eltérések mutatkoztak.

Magyarországon a termelői reálárak 2000 és 2006 között jelentősen, 15,8 százalékkal csökkentek, azonban ennek mértéke az egyes ágazatokban igen eltérő (7. melléklet). A 2007-es áremelkedés hatására ugyan emelkedtek a magyar termelői árak, azonban reáláron még így is 4,7 százalékkal elmaradtak a 2000-es évi értéktől (8. ábra).

8. ábra

Termelői árak alakulása az EU-15-ben és Magyarországon (2000= 100%)

Forrás: Eurostat

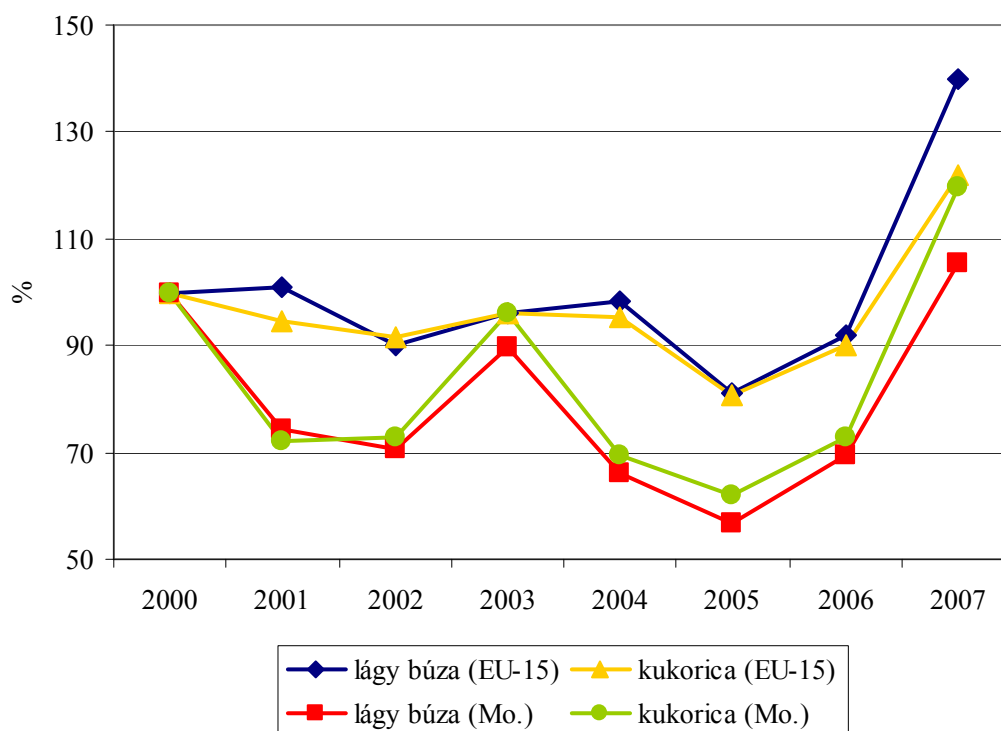
A gabonafélék és az ipari növények vonatkozásában az EU-15 országaiban 9,7 százalékos árcsökkenés volt megfigyelhető a 2000-2006-os időszakban. A gabonafélék tekintetében 2002-ben és 2005-ben, az ipari növényeknél 2006-ban voltak a

legalacsonyabbak az árak. Az ipari növények esetében a cukorrépa árának visszaesése okozta az árak csökkenését 2006-ban, ami a cukorpiaci reform hatásának következménye. 2007-ben a gabonanövények és az olajosmagvak ára drasztikusan megemelkedett: a gabona ára 42,8, a repce ára 24,1, a napraforgó ára pedig 56,4 százalékponttal emelkedett egy év leforgása alatt. A termékek ára reáláron 2007-ben 21,9-58,8 százalékkal volt magasabb a 2000-es értéknél.

A **gabonafélék** esetében a magyar termelők ár 2006-ban a 2000-es árszint alatt 28,9 százalékkal állt (9. ábra). A felmerülő időszakban az árak évente akár 20-40 százalékkal is eltértek egymástól. Ennek több oka is volt. Magyarország 2005-2006-ig nem rendelkezett megfelelő volumenű tárolókapacitással, így a bőtermő években kénytelen volt termékeit nyomott áron exportálni. Ehhez még a termelők pénzhiánya is hozzájárult, ami miatt kénytelenek voltak áruikat nyomott áron értékesíteni. A hazai csökkenő állatlétszám csökkentette a takarmánynövények belpiaci keresletét, ami egyes években túlkínálathoz, s az árak csökkenéséhez vezetett. Az unióhoz történő csatlakozásunkkal a bevezetett intervenciós ár segítette abban, hogy a termelők egy meghatározott minimum áron eladhassák termékeiket, ami az árak stabilizálódásához vezetett. A gabonatermékek árában 2007-ben drasztikus, 40,8 százalékpontos emelkedés volt megfigyelhető. A legnagyobb mértékű áremelkedés a kukorica esetében történt (+46,3 %pont).

9. ábra

Egyes gabonafélék termelői árának alakulása az EU-15-ben és Magyarországon (2000= 100%)

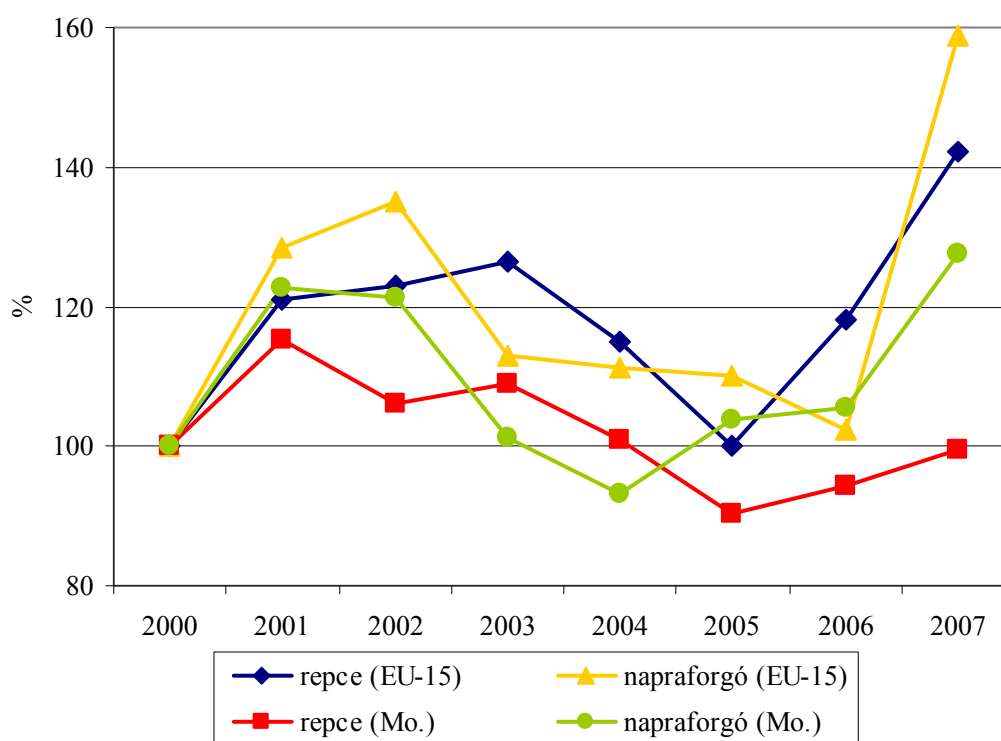

Forrás: Eurostat

Az **ipari növények** estében Magyarországon már jóval kisebb, 4,2 százalékos termelői árcsökkenés volt megfigyelhető a 2000-2006-os időszakban (10. ábra). Áremelkedés repce esetében 2000 és 2001, napraforgó esetében 2004 és 2006 között történt. A cukorrépa esetében az árnövekedés elsősorban az uniós kötelező ár bevezetése miatt alakult ki. A 2007-es évben az ipari növények drasztikus áremelkedését csak a garantált áron felvásárolt cukorrépa árának 26,4 százalékpontos visszaesése akadályozta meg. A repce ára egy év alatt 5,3, a napraforgó ára pedig 22,1 százalékponttal emelkedett.

10. ábra

Egyes ipari növények termelői árának alakulása az EU-15-ben és Magyarországon (2000= 100%)

Forrás: Eurostat

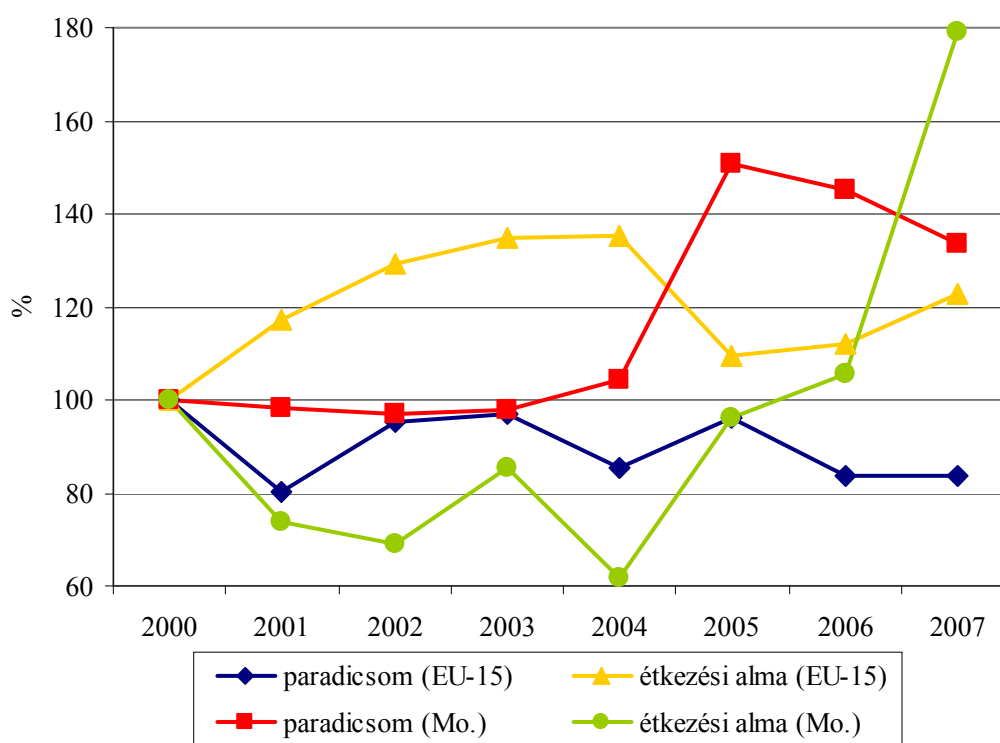
A **kertészeti szektorban** az EU-15-ben a friss zöldségek reálára 2,2 százalékkal lett magasabb a megfigyelt időszakban. A paradicsom és az uborka ára 2000 és 2006 között 16,3, illetve 9,7 százalékkal csökkent, míg a vöröshagyma ára több mint 25 százalékkal emelkedett. A friss gyümölcsök ára reáláron 8,3 százalékkal növekedett a megfigyelt időszakban. Ezen belül az étkezési alma ára 12,2 százalékkal, az étkezési körte ára 3,1 százalékkal emelkedett. A 2007-es év nem okozott nagy változást a kertészeti termékek árában: a zöldségek ára 1,3 százalékponttal csökkent, míg a gyümölcsök ára további 5,1 százalékponttal emelkedett.

A **kertészeti termékek** termelői ára reálszinten a zöldségek esetében 1,9 százalékkal növekedett, míg a gyümölcsök ára 15,3 százalékkal csökkent Magyarországon 2000 és

2006 között. A friss zöldségek ára 2007-ben sem változott számottevően (-2,9%pont), azonban a gyümölcsök esetében 37,2 százalékpontos áremelkedés következett be. Ennek oka az almaárak 73,4 százalékpontos emelkedése volt, amit a magas fagykár okozta kínálatcsökkenés okozott. A termelői árak közül a kertészeti termékek áraknál tapasztalhatóak a legszélsőségesebb áringadozások, mivel az aszály, a fagy és a jégkár leginkább ezen termékeket érintik.

11. ábra

A paradicsom és az étkezési alma termelői árának alakulása az EU-15-ben és Magyarországon (2000= 100%)

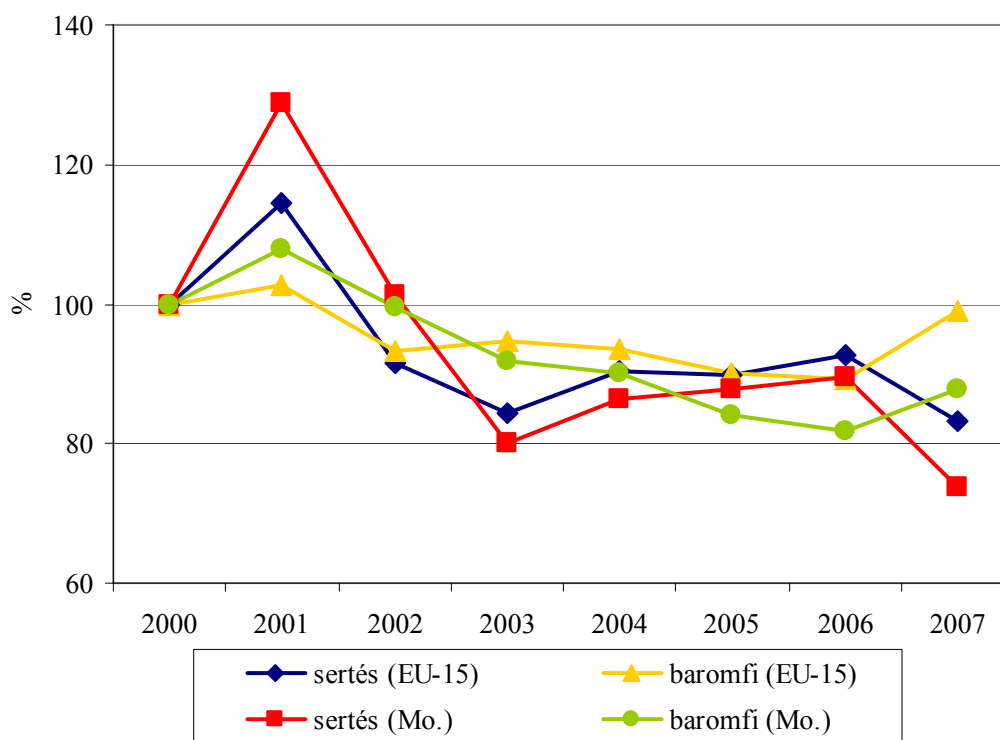
Forrás: Eurostat

Az EU-15 **állattenyésztési szektorában** 4,5 százalékos árcsökkenés volt megfigyelhető a 2000-2006-os időszakban. A szarvasmarha termelői ára a 2001-ben, a sertés termelői ára 2003-ban érte el a mélypontot, s azóta folyamatosan emelkedik. A szarvasmarha esetében 2006-ban reáláron már egy kismértékű árnövekedés is megfigyelhető volt. A juh és bány termelői áránál kismértékű, 2,7 százalékos áremelkedés volt megfigyelhető, míg a baromfi termelői ára folyamatosan csökkent. A tehéntej ára a 2001-es emelkedés után folyamatos csökkenésnek indult, s 2006-ra a 2000-es árszint 84,1 százalékára esett vissza. Az állattenyésztési termékek ára 2007-ben 4,2 százalékponttal csökkent, így közel 9 százalékkal marad el reáláron a 2000-es értéktől. A baromfi kivételével valamennyi termék ára csökkent. A baromfitermékek áremelkedése a kereslet növekedésével (elmúlt a madárinfluenza pánik) és a kínálat csökkenésével (elmúlt évek alacsony árai miatt többen felhagytak a termeléssel) hozható összefüggésbe.

Az **állattenyésztési szektorban** Magyarországon 11,5 százalékos termelői árcsökkenés történt 2000 és 2006 között, amit a 2007-es év további 7,5 százalékponttal növelt. Reálár-bővülés egyetlen egy termék esetében sem történt. A legnagyobb árcsökkenés a sertés esetében mutatkozott (-26,2%). A marha árának növekedése 2005 és 2006-ra tehető, ami az uniós árszintre történő felzárkózásunk eredménye. Ugyanebben az időszakban a juh és bányarák is emelkedni kezdtek, ami a külpiazi árak emelkedésével hozható összefüggésbe. A sertésárak 2001-re rekordszintre emelkedtek, ami a magas takarmányárak és a csökkenő állatállomány következménye. A sertéshúskészlet 2003 első félévében az export visszaesése miatt megnőtt, ami az árak erős visszaeséséhez vezetett. Az unióhoz történő csatlakozásunk után a sertésárak is növekedni kezdtek, azonban 2006-ban még így is 10,5 százalékkal elmaradtak a 2000-es értéktől. 2007-ben a baromfi és a tej kivételével valamennyi termék reálára csökkent.

12. ábra

A vágósertés és a vágóbaromfi termelői árának alakulása az EU-15-ben és Magyarországon (2000= 100%)

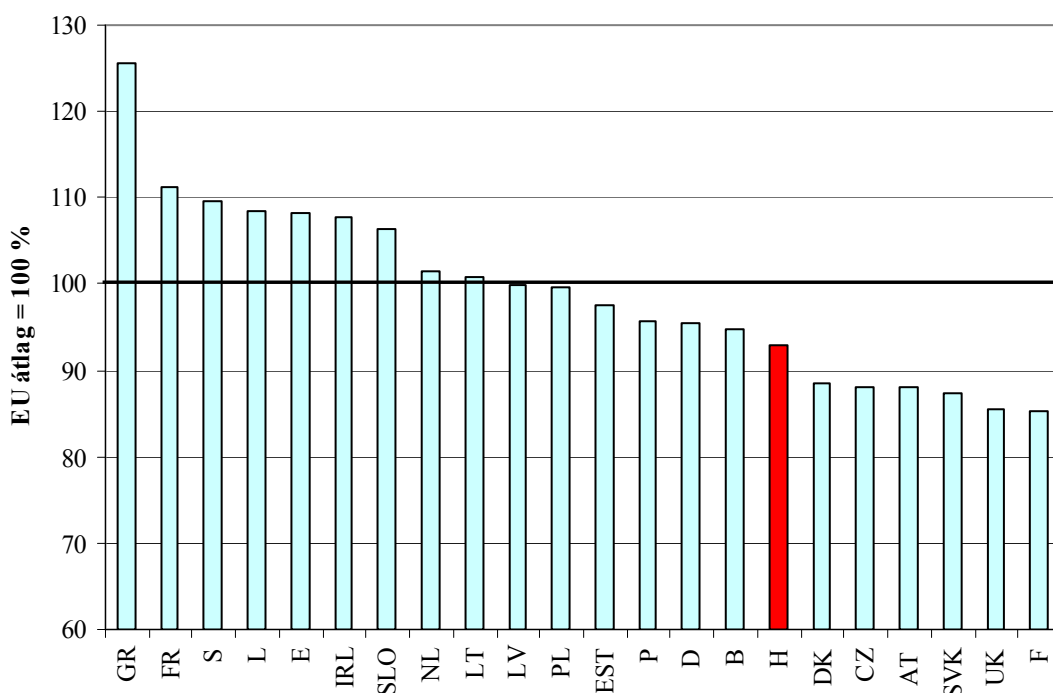
Forrás: Eurostat

3.2 Termelői árak közötti eltérések az egyes uniós tagállamokban

Az Európai Unió közös piacán az egyes tagállamok termelői-értékesítési árai eltérnek egymástól (8. melléklet). A szabályozott termékkörök esetében az egyes tagállamok termelői árai között kisebb a különbség (búza: 47%, repce: 27%, tej: 22%). A búza termelői árának alakulását az alábbi ábra szemlélteti.

13. ábra

A búza termelői árának szóródása az egyes EU tagországokban 2007-ben

Forrás: Eurostat

Az állati termékek esetében nagyobbak a különbségek, ráadásul a megfigyelt időszakban az eltérés mértéke több esetben növekedett. Vágósertés és pecsenyebarány esetében több mint két és félszeres, tojás esetében pedig csaknem háromszoros, míg a vágócsirke esetében közel három és félszeres különbség figyelhető meg.

A legnagyobb árkülönbségek a kertészeti termékeket jellemzik, nem ritkák egyes évek között a két-háromszoros eltérések sem. Ennek oka az, hogy az egyes országokban különböző fajtájú kertészeti termékeket termelnek, valamint a tenyészidőszak, s ezzel együtt a termelési költségek és bevételek is eltérnek egymástól. Az egyes országokban a természeti adottságok is eltérőek. Például a mediterrán országokban az enyhébb időjárás miatt a fóliasátor és az üvegház használata nem indokolt a kertészeti termékek esetében, ami a magyar termelőkhez képest jelentős költségelőnynek számít. Ugyanakkor hátráltató tényezőként jelentkezik a déli tagállamokban a nyári forró időjárás. Emellett az árakat a kertészeti termékek esetében a romlandóság és a drága tárolási költségek miatt a helyi piacok kereslet-kínálat

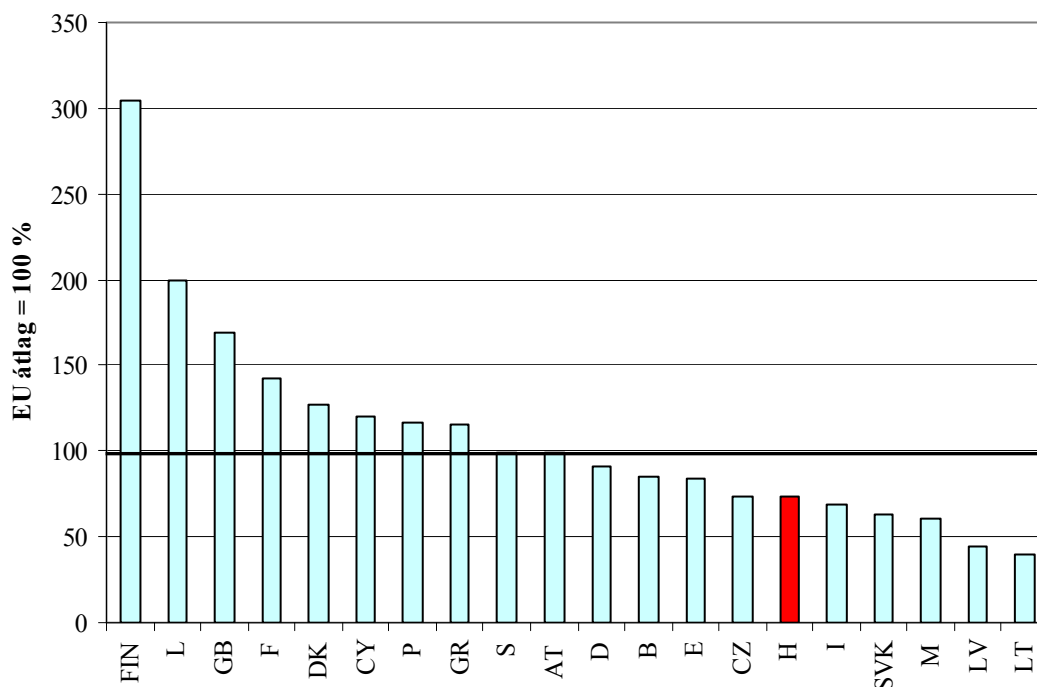
viszonyai határozzák meg. Nagy árkülönbséget jelenthet az igen széles fajtaskála is. A kertészeti termékek esetében több országban a belföldi termékek aránya az év egyes hónapjaiban elenyésző. Ez az állapot figyelhető meg például a téli hónapokban Magyarországon a paradicsom vonatkozásában. Ilyenkor a belföldi ár a magasabb termelési költségek miatt, jelentősen meghaladja az importár nagyságát, emiatt értékesítésben betöltött aránya alacsony. Ez a magasabb ár az éves átlagár növekedését idézheti elő.

A legmagasabb árat fizető ország a gabonafélék és a vágóállatok esetében Görögország. Igen magasnak tekinthetők a termelői árak Finnországban is. A legalacsonyabb árak tekintetében az alacsony dán húsárakat érdemes kiemelni.

Az EU-25 termelői-értékesítési árai között még ennél is nagyobb eltérések figyelhetők meg. Az újonnan csatlakozott országok termelői árai több esetben alacsonyabbak az EU-15 termelői árainál, azonban az árak egyre jobban közelednek egymáshoz. A legnagyobb mértékű árkülönbség a kertészeti és állati termékek esetében figyelhető meg, például az étkezési alma esetében több mint hétszeres (14. ábra).

14. ábra

Az étkezési alma termelői árának szóródása az egyes EU tagországokban 2007-ben

Forrás: Eurostat

A vizsgált adatok jól mutatják, hogy az EU egységes piacán egységes árról nem beszélhetünk. Az árak egy árcentrumhoz igazodnak, melynek sávja az egyes termékek

esetében igen eltérő lehet. Az árcentrumtól való távolság idővel fokozatosan szűkülhet, azonban egységes ár kialakulására a későbbiekben sem lehet számítani.

3.3 Termelői árak közötti különbségek és a közeledés mértéke Magyarország és az Európai Unió között

A magyar és az uniós termelői árak között jelentős konvergencia volt megfigyelhető 2000 és 2007 között. A kiválasztott 19 termék közül mindössze egyes kertészeti termékek (uborka, burgonya, hagyma) esetében volt megfigyelhető az árak divergenciája, azonban ez a termékkör igen nagy áringadozásával hozható összefüggésbe (5. táblázat). A vizsgált termékkörből 11 termék esetében az uniós és a magyar termelői ár közötti eltérés 2006/07-ben nem haladta meg a 20 százalékot, s csupán egy termék esetében (hagyma) haladta meg a 30 százalékot. Ugyanez az érték 2000/01-ben még hat termék esetében volt magasabb 30 százaléknál.

5. táblázat

Árarányok Magyarország és az Európai Unió termelői árai között (magyar ár/EU ár, százalék)

Termékek	EU-15 (termeléssel súlyozva)		
	2000-2001 átlag	2006-2007 átlag	Közeledés / távolodás mértéke
uborka	94,45	71,52	-22,9
étkezési alma	56,72	75,49	18,8
tej (3,7%)	84,12	77,13	-7,0
kukorica	68,44	82,79	14,3
étkezési körte	40,33	83,07	42,7
rizs	104,36	84,66	-19,7
vágómarha	62,15	85,11	23,0
repce	93,70	87,66	-6,0
árpa	93,30	87,71	-5,6
búza	85,85	88,83	3,0
napraforgó	99,18	92,61	-6,6
tojás (db)	72,86	95,81	22,9
vágósertés	96,21	98,12	1,9
cukorrépa	64,66	99,29	34,6
paradicsom	50,40	100,29	49,9
vágócsirke	99,42	100,61	1,2
pecsenyebárány	97,21	104,71	7,5
burgonya	92,45	122,47	30,0
hagyma	66,06	133,30	67,2

Forrás: Eurostat, KSH

Az euróban mért **magyar termelői árak** 2004-ig az Uniónál nagyobb mértékű ingadozást mutattak, azonban az Európai Unióhoz történő csatlakozásunk után az árváltozás iránya és dinamikája követte az uniós ártendenciákat. **A magyar termelői árak emelkedése a 2000-2007-es időszakban meghaladta az uniós termelői árnövekedés mértékét, így a termelői árak folyamatos konvergenciája volt megfigyelhető.**

A **gabonafélék** ára 2004-től kezdve folyamatosan követi az uniós tendenciát, azonban a magyar belpiaci árak elmaradnak az uniós belpiaci ártól. Ennek oka az, hogy Magyarország gabonaexportőrként kedvezőtlen földrajzi adottságokkal rendelkezik, így a külföldi célpiacokra csak a versenytársaknál magasabb áron képes termékeit elszállítani.

Az **ipari növények** esetében hazai termesztésű repce és a napraforgó ára továbbra is az uniós ár alatt helyezkedik el. A cukorrépa áránál figyelhető meg a legnagyobb mértékű, több mint 30 százalékpontos növekedés, ami a szigorú cukorpiaci rendtartásnak (kötelező ár) következménye.

Az uniós és a magyar árak közötti közeledés a **kertészeti termékek** esetében a leglátványosabb. A kertészeti termékek árának közeledését egyes szektorokban (pl. alma) a fajtaváltás is elősegítette. A nagymértékű növekedés ellenére a legnagyobb árelmaradás (+20%) egyes kertészeti termékek esetében (étkezési körte, étkezési alma, paradicsom) figyelhető meg.

A magyar **vágóállat** árak a vágómarha kivételével az uniós ár közelében helyezkednek el. A vágómarha és a peccenyebarány esetében jelentős árnövekedés figyelhető meg, azonban a vágómarha ára 2006/07-ben még így is csak az uniós árszint 85,1 százalékán állt. Ennek oka az, hogy Magyarországon elsősorban tejhasznú marhákat tartanak, mely húsának ára alacsonyabb az EU-15-ben elterjedt tej- és húshasznú marháknál. Emellett a hazai fogyasztásban a marhahús jelentősége alacsony, ami az alacsony belpiaci kereslet folytán szintén előidézheti a termék alacsony árát. Az állati termékek közül a tojás magyar és uniós ára között nőtt a különbség, ami az uniós árak nagymértékű emelkedésével magyarázható.

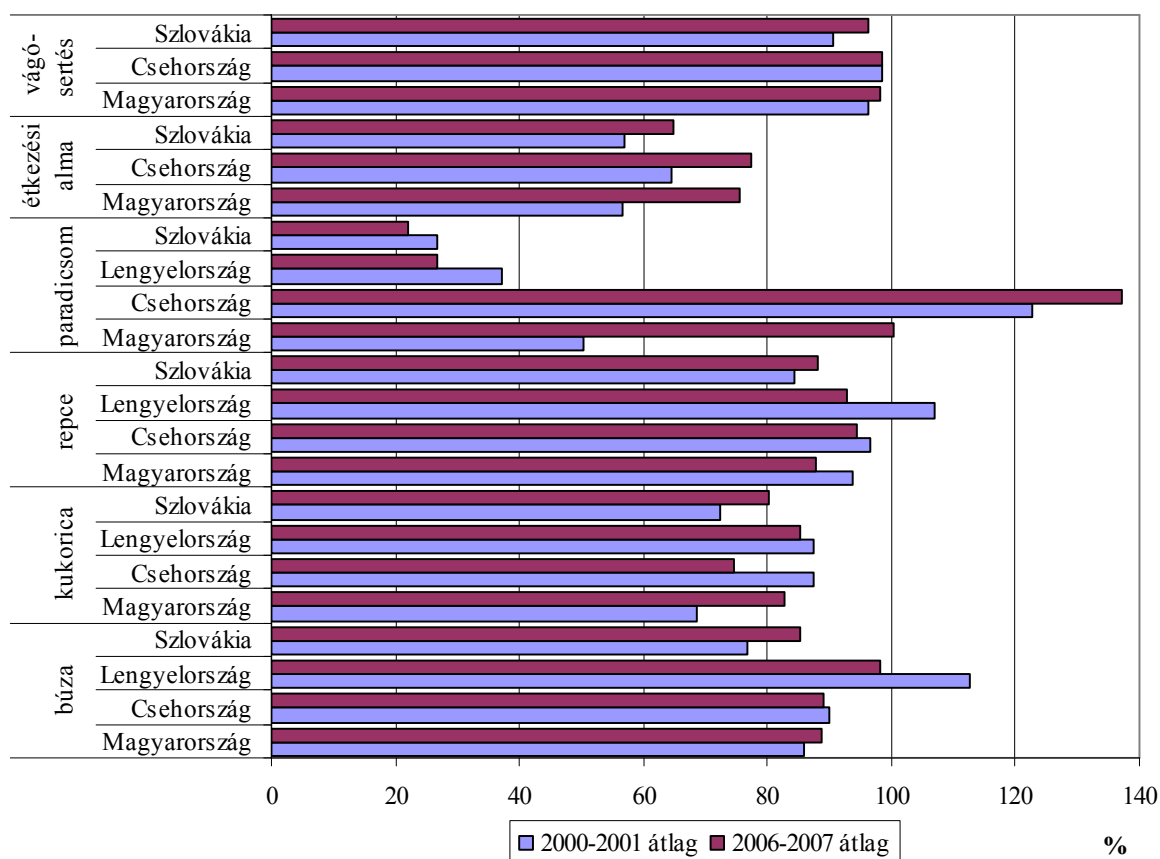
A számok jól mutatják, hogy **a meghatározó termékek esetében a mezőgazdasági termelői árak 2007-re az uniós árak átlagos szintje közelébe emelkedtek.** Legnagyobb árkülönbség a kertészeti termékek esetében figyelhető meg. A gabona és ipari növények árszintje Magyarországon átlagosan 1-17 százalékkal alacsonyabb az uniós árszintnél. Az uniós árszinthez legközelebb a magyar állati termékek árszintje áll. Itt az áreltérés mértéke átlagosan 6,4 százalék volt 2007-ben.

3.4 Termelői árak alakulása a Magyarországgal együtt csatlakozott országokban

Az Európai Unióhoz történő 2004-es csatlakozás a Visegrádi országokat (Csehország, Lengyelország, Magyarország, Szlovákia) hasonlóan érintette. Az egyes országokban a termelői átlagárak jelentős része közeledett az EU-15 átlagárához, s ezáltal az árak közelítettek egymáshoz is. Kivételt talán csak a kertészeti termékek jelentenek, azonban itt más, korábban már említett hatások miatt ilyen nagy az eltérés mértéke az egyes termékek árában (15. ábra).

15. ábra

Az étkezési alma termelői árának szóródása az egyes EU tagországokban 2007-ben

Forrás: Eurostat

A négy visegrádi országban a búza árában 2000/01-ben még 35,9 százalékpontos eltérés mutatkozott, ami 2006/07-re 12,6 százalékpontra szűkölt. Hasonló tendencia figyelhető meg a kukorica és a repe vonatkozásában is. Az étkezési alma árszintje 7,9 – 18,8 százalékponttal közeledett az EU-15 átlagárához a megfigyelt időszakban. Szinte teljesen egységes árszint alakult ki a vágósertés esetében: a magyar, a szlovák és a cseh árak között mindössze 2,3 százalékos árkülönbözet alakult ki 2006/07-re.

4 Élelmiszer fogyasztói árak

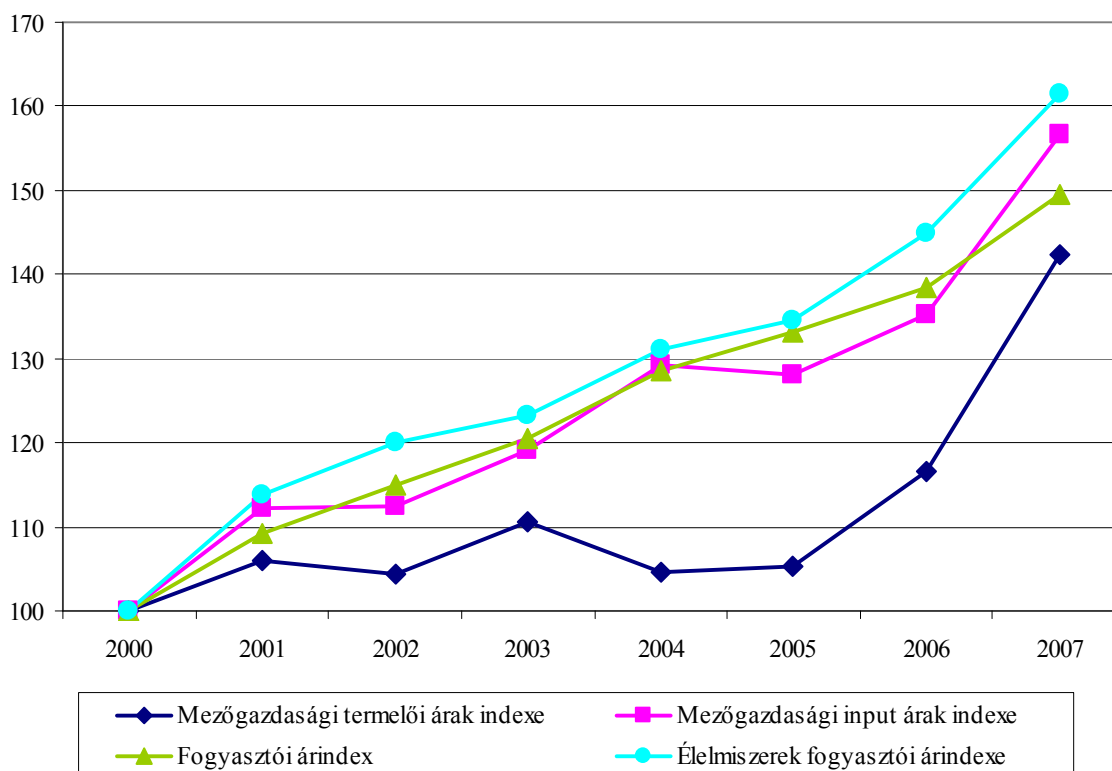
4.1 A termelői és fogyasztói árindex alakulása Magyarországon

A mezőgazdasági termelői árak árindexe 2000 és 2006 között 28,3 százalékponttal maradt el az élelmiszerek fogyasztói árszintjétől. Az élelmiszerek áremelkedése a megfigyelt időszakban folyamatosnak tekinthető. A mezőgazdasági termelői árak esetében azonban két esetben (2002, 2004) áresés volt tapasztalható, amit a 2003-as és 2006-os áremelkedés csak kis mértékben tudott kompenzálni. A mezőgazdasági input árak indexe követte a fogyasztói árindex változását. Ez azt jelenti, hogy a termelői árak 18,8 százalékponttal maradtak el az input árak növekedésének mértékétől.

A mezőgazdasági termelői árindex mértéke 2006 után 2007-ben is nagyobb mértékben növekedett, mint az élelmiszerek fogyasztói árindexe (16. ábra). A mezőgazdasági termelői árindex és az élelmiszerek fogyasztói árindexe közötti különbség így a 2006-os 28,3 százalékpontos különbség 2007-re 19,1 százalékpontra csökkent. Ez azt jelenti, hogy bár a termelői árak 2007-ben drasztikusan emelkedtek, még mindig nem érték el a fogyasztói árnövekedés 2000-es bázisához viszonyított értékét.

16. ábra

**Termelői és fogyasztói árindexek változása, 2001-2007
(2000 = 100 %)**

Forrás: KSH, Eurostat

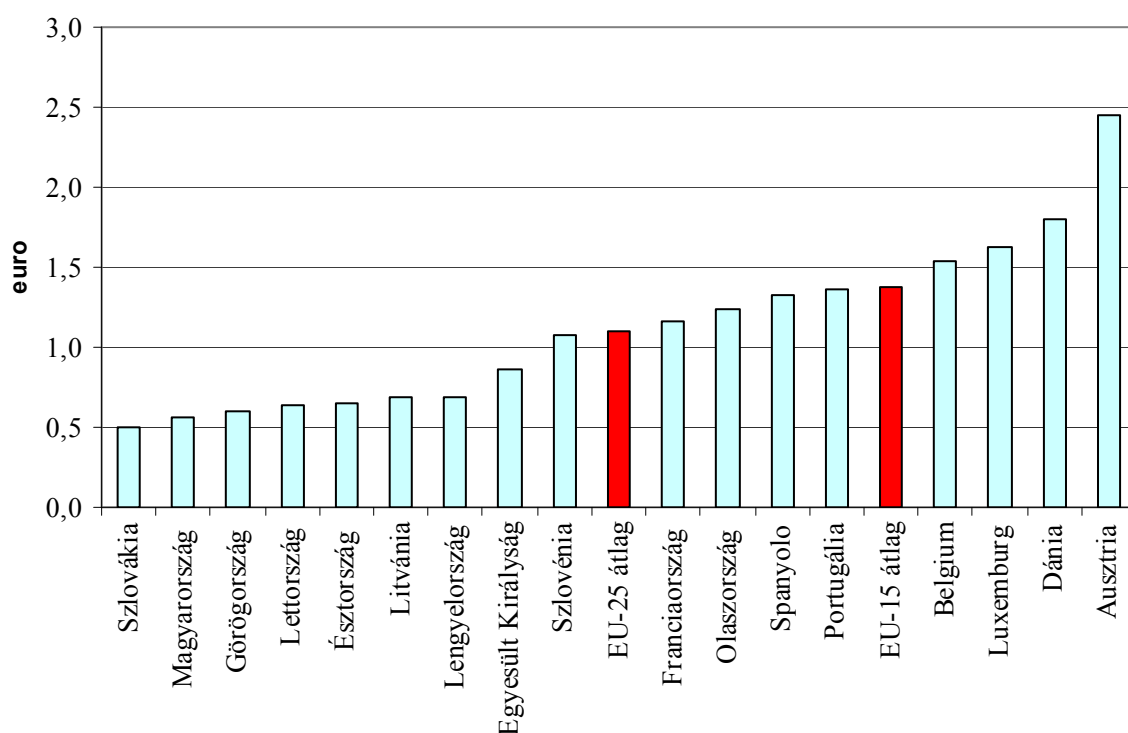
A mezőgazdasági input árak indexe 2006 és 2007 között 21,3 százalékponttal emelkedett. Ennek következtében a termelői árak 2000-es évhez viszonyított értéke ellenére is 14,2 százalékponttal elmaradt a mezőgazdasági input árak értékétől.

4.2 Fogyasztói árak alakulása az EU-15 és az EU-25 tagállamaiban

Az EU-15 élelmiszerfogyasztói árai esetében a termelői áraknál jelentősebb, mintegy 2-3-szoros eltérések figyelhetők meg. Ennek oka az, hogy az élelmiszerek, mint fogyasztási jóságok, sokkal inkább minősülnek külkereskedelemmel nem versenyző („non-tradable”) terméknek. (Ferenczi, 2002) Az EU-25 élelmiszerfogyasztói árai az EU-15 áraihoz képest nagyobb mértékű eltéréseket mutatnak. Ennek oka az, hogy az újonnan csatlakozott, alacsony fejlettségű országokban alacsonyabbak az élelmiszerárak. A búzakenyér fogyasztói árának alakulását az alábbi ábra szemlélteti:

17. ábra

Búzakenyér (fehér, nem szeletelt, félkilós) fogyasztói árának alakulása 2007 októberében az EU-25 egyes országában

Forrás: ILO

A nemzeti fogyasztói preferenciák tagállamonként jelentősen eltérnek egymástól. A preferencia függ például a nemzeti tradícióktól, s a fogyasztói keresetek, a munkabér nagyságától is. A másik ok az, hogy az élelmiszerek fogyasztói árában jelentős a pótlólagos szolgáltatások (szállítás, raktározás, tartósítás, csomagolás, hűtés) súlya. Ide tartoznak még az egyes tagállamokban eltérő egészségügyi és szabványelőírások.

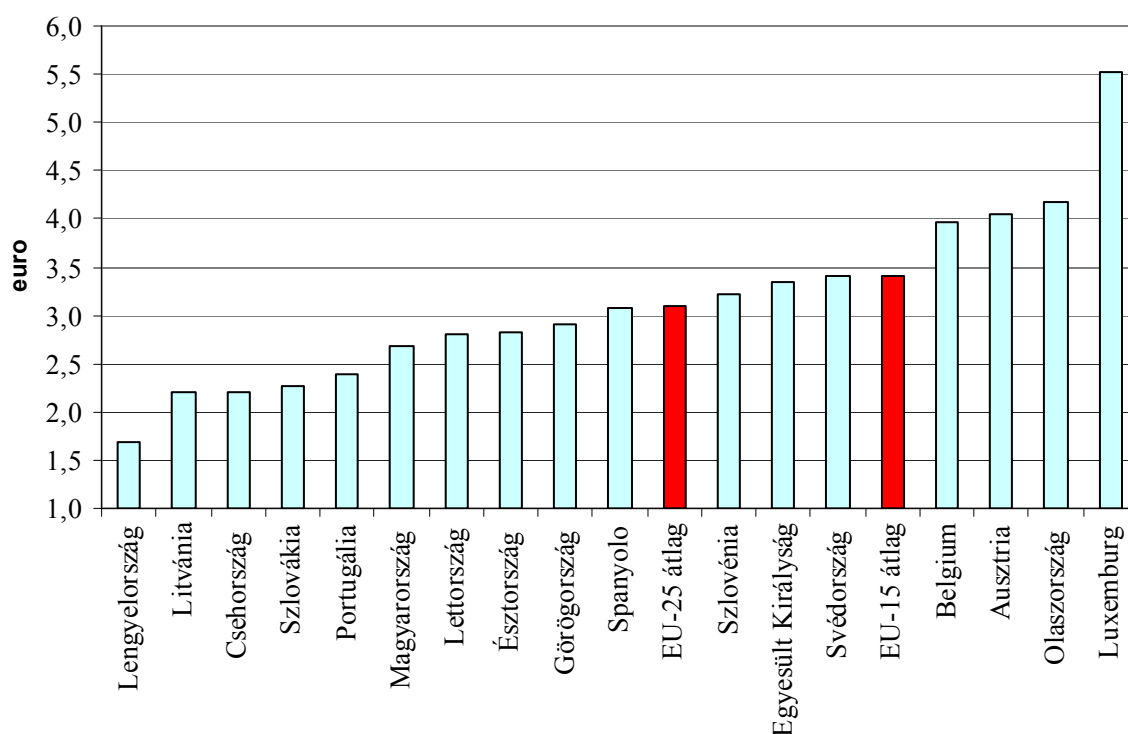
A legalacsonyabb árak az EU-15 fejletlenebb országaiban (Portugália, Görögország), míg a legmagasabb árak a fejlettebb országaiban (Luxemburg, állati termékek esetében Franciaország és Olaszország) találhatók.

Az EU-25 élelmiszerfogyasztói árai az EU-15 áraihoz képest nagyobb mértékű eltéréseket mutatnak. Ennek oka az, hogy az újonnan csatlakozott, alacsony fejlettségű országokban alacsonyabbak az élelmiszerárak.

A legalacsonyabb árak Szlovákiában és Lengyelországban figyelhetőek meg. Az EU-15 országai közül csak Portugáliában (két termék esetében) és Írországban (egy termék esetében) alacsonyabbak az árak az újonnan csatlakozott országokénál. Az átlagos eltérések az egyes országok élelmiszerárai között 2-5-szöröseket, egyes kertészeti termékek (pl. burgonya) esetében még ennél is magasabbak. A csirke árának alakulása a következő ábrán követhető:

18. ábra

Csirke (pucolt, nem fagyasztott) fogyasztói árának alakulása 2007 októberében az EU-25 egyes országában

Forrás: ILO

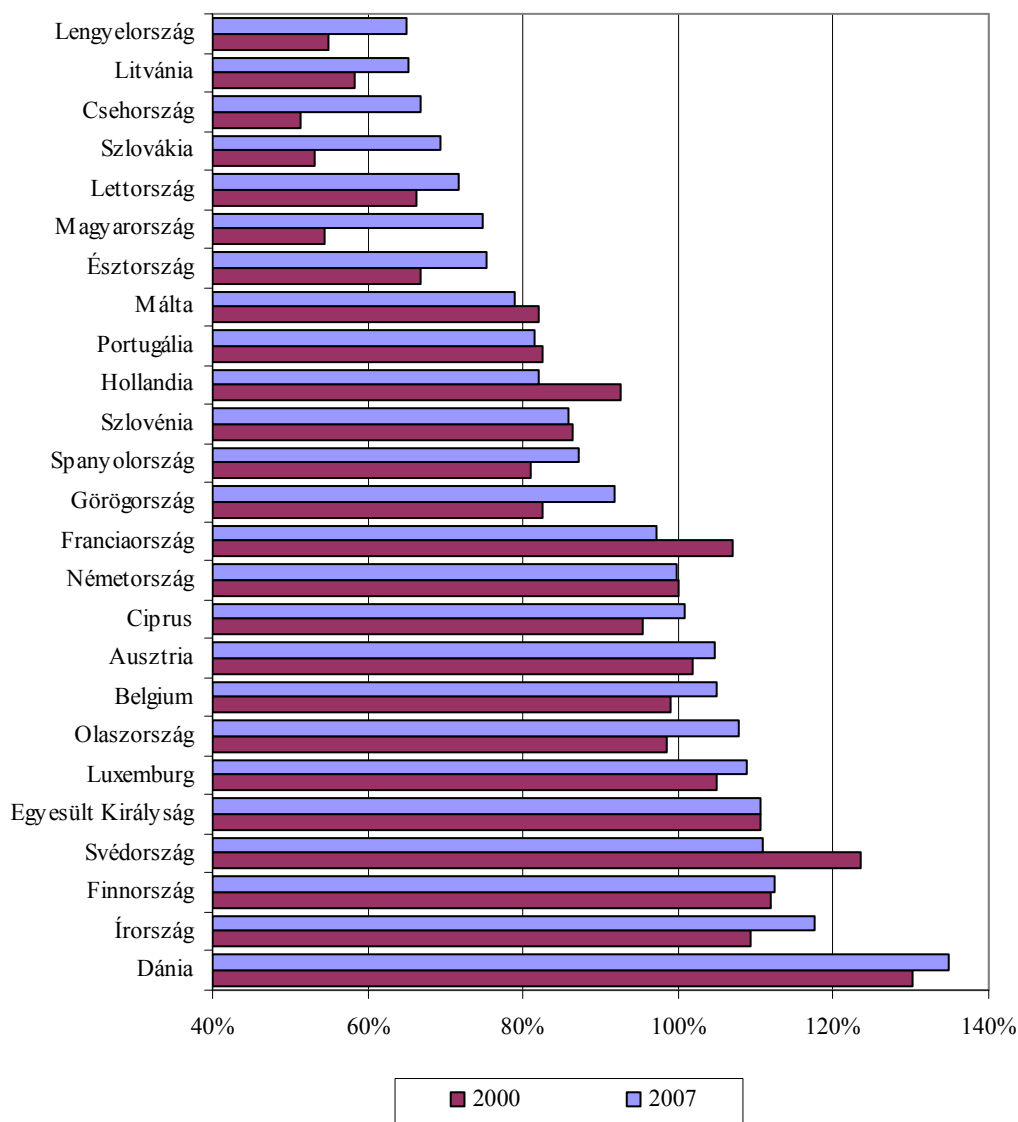
A magyar árak egyik esetben sem szerepeltek a legalacsonyabb árszintű országok csoportjában a megfigyelt 20 élelmiszer vonatkozásában. Ez kedvezően hat az importra, hiszen a külföldi beszállítók a magyar piacon – a környező országokhoz képest – magasabb árakat tudnak érvényesíteni.

4.3 Fogyasztói árak közötti különbségek és a közeledés mértéke Magyarország és az Európai Unió között

A magyar élelmiszer fogyasztói árak a 2000-2006-os időszakban folyamatosan közeledtek az uniós átlagárhoz. Érdekes, hogy a velünk együtt csatlakozó 9 tagállam közül Szlovénia után messze Magyarországon a legmagasabbak az élelmiszer fogyasztói árak (19. ábra).

19. ábra

Az élelmiszer-fogyasztói árak* alakulása az EU-15 átlagárhoz viszonyítva (EU-15=100%)

* kivétel szeszesitalok

Forrás: Eurostat

Az élelmiszerárak közötti különbségek egyik kézenfekvő oka az általános forgalmi adó (ÁFA) egyes termékek közötti igen jelentős eltérése. (Szabó, 2007) Az élelmiszerárak esetében az egyes országok között igen jelentős árkülönbségek figyelhetők meg. Míg Írországban és az Egyesült Királyságban az élelmiszerek

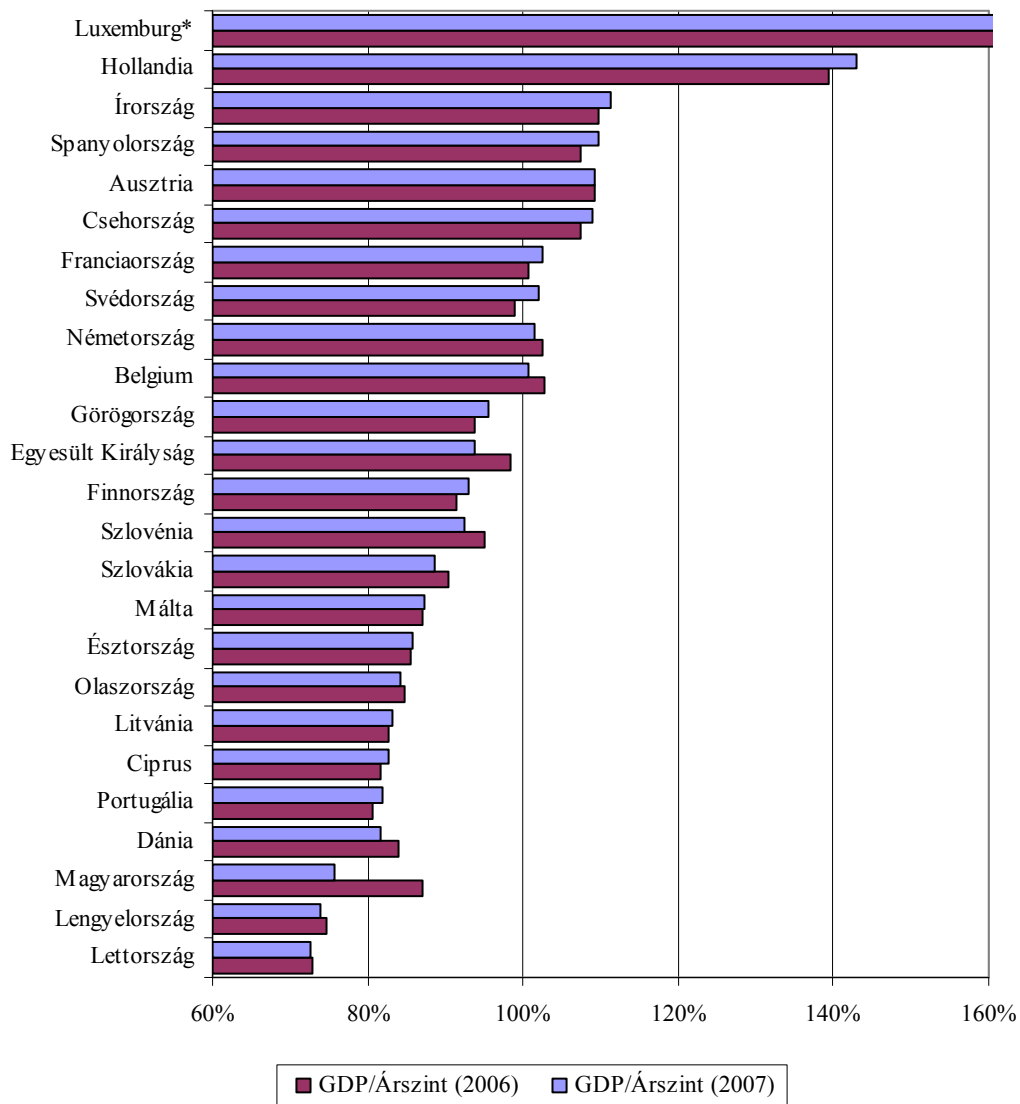
adókulcsa 0, addig Dániában és Svédországban 25 százalékos adó terheli ezen termékeket. Alacsonyabb kulcsokat (4,5-10%) döntően a régi, míg magasabb kulcsokat az újonnan csatlakozó országok és a Skandináv országok alkalmaznak. Az átlagos kulcs az EU-25-ben 12 százalék, ami jelentősen alacsonyabb a Magyarországon alkalmazott 20 százalékos értéknél.

4.4 Fogyasztói ár és a GDP kapcsolata

Az egyes országokban az élelmiszerek árszintjét az ország gazdasági fejlettsége is befolyásolja. Következő vizsgálatunk arra irányult, hogy az EU-25-ben milyen kapcsolat figyelhető meg az élelmiszer fogyasztói árak és az egyes tagállamok GDP-je között.

20. ábra

Az egyes EU országok élelmiszer fogyasztói árainak* árszintje és a GDP közötti kapcsolat (EU-15=100%)

* Luxemburg értékei: 2006=230%, 2007=228%

Forrás: Eurostat

Az újonnan csatlakozott országokban a GDP átlaga és az átlagkereset minden esetben alacsonyabb, mint az EU-15 országaiban. Ezzel együtt a fogyasztói árak is alacsonyabbak, azonban a két érték közötti különbség az EU-10 országok között jelentős eltéréseket mutat. A cseh termékek esetében az EU-15-höz mért átlagos fogyasztói árak kisebbek az átlagos GDP értékekkel szemben, ugyanakkor a lett, lengyel és magyar átlagos fogyasztói árak jelentősen meghaladják az átlagos GDP értékét.

Ennek következtében az újonnan csatlakozott országok között relatív mértékben Magyarország mellett Lengyelországban és Lettországon kell a legtöbbet élelmiszerért fizetni. Litvániában és Észtországban ennél kicsit jobb a helyzet. A GDP-hez mérten az új tagországok közül Csehországban a legolcsóbbak az élelmiszerek.

Az élelmiszerek ára 2006-2007 között az újonnan csatlakozott tagállamokban nőtt a legnagyobb mértékben. A kelet-közép európai újonnan csatlakozott EU-tagállamok között Szlovénia és Észtország után Magyarországon a legmagasabb az élelmiszerek árszintje.

A 2007-es évben az élelmiszerek fogyasztói árának emelkedése az újonnan csatlakozott országokat érzékenyebben érintette, mint a régi tagállamokat. A GDP/árszint arány az újonnan csatlakozott országok közül Csehország kivételével mindenhol csökkent, vagy stagnált. 2007-ben Magyarországon az élelmiszerek árszintje az EU-15 árszintjének 74,9 százalékán állt, ami egy év alatt 8,3 százalékpontos emelkedést jelentett. Ilyen nagymértékű áremelkedés az EU-25 országának egyikében sem ment végbe a megfigyelt időszakban.

---

5 Összefoglaló

Az élelmiszerek fogyasztói árai gyakorta sem ütemükben, sem tendenciájukban nem követik a termelői árak mozgását. Ennek objektív oka abban rejlik, hogy a mezőgazdaságban megtermelt javak nagy része a feldolgozói és a kereskedelmi fázison is keresztülmegy, az ott keletkező többletérték pedig piaci (feldolgozói, kereskedelmi) árkülönbözetként rakódik rá a nyersanyagként szereplő mezőgazdasági termék árára. A termelői ár tehát csak kisebb részben határozza meg a fogyasztói árat, a nagyobb arányt egyéb tényezők alakítják.

Német kutatók által, a piaci árkülönbözet megállapítására végzett számítások azt bizonyították, hogy míg 1970 körül a mezőgazdaság részaránya az összes megvizsgált termék átlagában még majdnem 50 százalékot tett ki, addig a legfrissebb felmérések szerint a német mezőgazdák bevétele a fogyasztói árból 2005/06-ban már csak 24,8 százalék volt. Osztrák kutatók megállapították, ha a mezőgazdasági termelői árak nagymértékben nőnek, akkor ez általában áttételesen fogyasztói árnövekedéshez is vezet. A fordított eset csak ritkán igaz, azaz csökkenő termelői árak csak ritkán vezetnek fogyasztói árcsökkenéshez. Magyarországon a költségekből kiinduló árcentrum vizsgálatok kimutatták, hogy az élelmiszerárakra igen sok tényező hatott 2007-2008-ban. A piac időnként hektikus mozgásokat vett fel, így a jövőt illető változások is differenciáltak, s nehezen prognosztizálhatók.

Tanulmányunkban megvizsgáltunk néhány olyan tényezőt, amelynek alakulása a termelési és fogyasztói árak közötti árkülönbözet nagyságát döntően befolyásolja. A gabonaár változása például nagyobb mennyiségi változást eredményez a többi termék termelésében, mint bármelyik más mezőgazdasági termék. Egyes vélemények szerint a gabonaár alakulása inkább a kőolaj árához kötődik, elsősorban a bioüzemanyagok előállításának rohamos növekedése miatt. A gabona, az élelmiszer, valamint a kőolaj világpiaci árindex vizsgálata azonban azt mutatja, hogy 2005 óta jelentős rés nyílt a kőolaj és az gabona árindexének növekedése között, a kőolaj és az élelmiszerek árindexének összehasonlítása pedig még nagyobb hátrányt mutat az élelmiszerek rovására. Az indexek együttmozgása tehát csak az árrobbanás vége felé kezdet újra beállni.

Az élelmiszervertikumban a koncentráció aránytalanságai is hozzájárulhatnak az országoként eltérő piaci árkülönbözethez, mivel a tökéletlen (oligopol: kínálati, vagy oligopszon keresleti dominanciájú) piac áreltéréseket okozhat. A kereskedelmi nyitás, a fokozódó termékpiaci verseny és a növekvő import is jelentős hatással lehet az árkonvergenciára, bár a vámhatárok nyitása után a kereskedelem növekedése aszinkron módon történt és a régi EU-tagországok piaci erőfölénye miatt az újonnan csatlakozó országok importja erősen növekedett.

A növekvő import ármeghatározó szerepe abban rejlik, hogy nő az import súlya az ország belső élelmiszergazdasági teljesítményéhez képest. Magyarországon például 2007-ben az élelmiszergazdasági import kb. 52-55 százaléka kerülhetett közvetlenül a kiskereskedelembe. A forgalom szempontjából nagyobb termékcsoportok esetében

---

2007-ben az importtermékek részaránya már 28, illetve 17 százalékos volt a kiskereskedelmi összforgalomból.

Az **mezőgazdasági termékek világpiaci árrobbanását kiváltó okokhoz** a nemzetközi szakemberek szerint többek között a növekvő húskereslet és húsfogyasztás, a rossz terméseredmények a világ egyes régióiban, az élelmiszerek és mezőgazdasági alapanyagok energiatermelésre fordított hasznosítása, illetve a nemzetközi agrárkereskedelemben belépett spekulációs (forró) tőke tartozott. Abban a kérdésben azonban, hogy az egyes tényezők milyen mértékben járultak hozzá a világpiacon lezajlott árrobbanáshoz, a szakemberek véleménye eltér egymástól. A jelenlegi események elméleti megvilágításához számos új modell és elmélet fűződik. Krugman új elmélete a szabad kereskedelem és a globalizáció hatásairól szól. A **„sticky prices” elmélet**, amely azon a megfigyelésen alapul, hogy az árak túlnyomó része nem változik minden nap és megváltozásuk után több-kevesebb ideig érvényben maradnak. A **piaci résztvevők sokszor irracionális viselkedésére magyarázatot kereső „rational inattention theory” (azaz a racionális figyelmetlenség elmélete)** abból indul ki, hogy a piaci résztvevők nem mindig képesek a piaci árinformációk azonnali és hibátlan feldolgozására.

Az ezredforduló után az **Európai Unióban** az agrártermékek **termelői ára** reáláron összességében 2000-2006 között **5,2 százalékkal csökkent**, ami megfelel a korábbi évtizedek csökkenő ártrendjének. 2007-ben a termelői árak igen jelentős mértékben emelkedtek, ennek ellenére az ágazat egészében reáláron a 2000-es évhez képest csupán 0,3 százalékos emelkedés valósult meg. **Magyarországon** a termelői árak ennél **nagyobb mértékben csökkentek**, azonban a visszaesés üteme az egyes ágazatokban eltérő volt. Az EU-15 termelői-értékesítési árai továbbra is nagymértékben eltérnek egymástól. A szabályozott termékkörök esetében az egyes tagállamok termelői árai között kisebb a különbség (búza: 47%, repce: 27%, tej: 22%). Az **állati termékek esetében nagyobbak a különbségek**, ráadásul a megfigyelt időszakban az eltérés mértéke több esetben növekedett: Vágósertés és pecsenyebarány esetében több mint két és félszeres, tojás esetében pedig csaknem háromszoros, míg a vágócsirke esetében közel három és félszeres különbség figyelhető meg. A **legnagyobb árkülönbségek a kertészeti termékeket jellemzik**, nem ritkák egyes évek között a két-háromszoros eltérések sem.

Az **újonnan csatlakozott országok termelői árai összességében alacsonyabbak az EU-15 termelői árainál**. A legnagyobb mértékű árkülönbség a kertészeti és állati termékek esetében figyelhető meg. A vizsgált adatok jól mutatják, hogy az EU egységes piacán egységes árról nem beszélhetünk. Az árak egy árcentrumhoz igazodnak, melynek sávja az egyes termékek esetében igen eltérő lehet. Az árcentrumtól való eltérés idővel fokozatosan szűkülhet, azonban egységes ár kialakulására a későbbiekben sem lehet számítani.

A **meghatározó termékek esetében a mezőgazdasági termelői árak 2007-re az uniós árak átlagos szintje közelébe emelkedtek**. Legnagyobb árkülönbség a kertészeti termékek esetében figyelhető meg. A gabona és ipari növények árszintje Magyarországon átlagosan 1-17 százalékkal alacsonyabb az uniós árszintnél. Az uniós

---

árszinthez legközelebb a magyar állati termékek árszintje áll. Itt az áreltérés mértéke átlagosan 6,4 százalék volt 2007-ben.

Az élelmiszer fogyasztói árak gyakorta sem ütemükben, sem tendenciájukban nem követik a termelői árak mozgását. A német FAL felmérése szerint a német mezőgazdák bevétele a fogyasztói árból 2005/06-ban már csak 24,8 százalék volt. Ez az arány az egyes termékeknél 4 és 67 százalék között ingadozhat. A termelői ár tehát csak kisebb részben határozza meg a fogyasztói árat, a nagyobb arányt egyéb tényezők alakítják. Ennek következtében **az EU-15 élelmiszer-fogyasztói árai esetében jelentős, mintegy 2-3-szoros eltérések** figyelhetők meg. A legalacsonyabb árak a fejletlenebb országokban (Portugália, Görögország), míg a legmagasabb árak a fejlettebb országokban (Luxemburg, állati termékek esetében Franciaország és Olaszország) találhatók. Magyarországon az élelmiszerek fogyasztói árindexe 2000 és 2007 között 14,2 százalékponttal haladta meg a mezőgazdasági termelői árszintjét. Az EU-25 élelmiszer-fogyasztói árai az EU-15 áraihoz képest nagyobb mértékű eltéréseket mutatnak. Ennek oka az, hogy az újonnan csatlakozott, alacsony fejlettségű országokban alacsonyabbak az élelmiszerárak. A legalacsonyabb árak Szlovákiában és Lengyelországban figyelhetők meg. **A magyar élelmiszer fogyasztói árak a 2000-2007-es időszakban folyamatosan közeledtek az uniós átlagárhoz.** A velünk együtt csatlakozó közép-kelet európai országok közül Szlovénia és Észtország után Magyarországon a legmagasabbak az élelmiszer fogyasztói árak.

Az egyes tagállamok GDP-je, valamint a fogyasztói árszintje között szoros összefüggés figyelhető meg. A magas GDP-vel rendelkező országok általánosságban magasabb fogyasztói árakkal rendelkeznek, míg az alacsonyabb GDP-vel rendelkező országokban a fogyasztói árak is kisebbek. **Az újonnan csatlakozott országokban a GDP átlaga minden esetben alacsonyabb, mint az EU-15 országaiban. Ezzel együtt a fogyasztói árak is alacsonyabbak,** azonban a két érték közötti különbség az EU-10 országok között jelentős eltéréseket mutat.

---

6 Irodalomjegyzék

Alexandra Strickner: Agriculture in a globalized world economie or the corporate food regime. Videoelőadás, október 2008.

<http://www.authorstream.com/Presentation/aSGuest2125-101423-corporate-food-regime-institute-agricultural-trade-policy-vienna-agriculture-globalisation-others-misc-ppt-powerpoint/>

Baumgartner József – Sinabell Franz: Erzeugerpreise von Agrarprodukten und Nahrungsmittelpreise in Ésterreich, Österreichisches Institut für Wirtschaftsforschung (WIFO), Monatsberichte 12/2007.

Béládi Katalin – Kertész Robert: Alapvető élelmiszerek árcentruma, Magyar Mezőgazdaság, 2008/28. szám

Benjamin D. Keen: Sticky prices an sticky informazion price-setting models. What is the difference?; Economic Inquiry, 2007/10.

Bilek P. – Borkó T. – Gáspár P. – Kutasi G. – Oszlay A. – Pellényi G.: Áreltérések Magyarország és az EU tagállamok piacai között. Tanulmány, ICEG European Center, Budapest, 2007.

Bruchez, Pierre-Alain: A Hybrid Sticky-Price and Sticky Information Model, MPRA München, April 2007. <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/3540/>

BUYING MATTERS – Consultation: Sourcing fairly from developing countries, Februar 2006. www.responsible-purchasing.org

Christopher A. Sims: Rational inattention: a reserch agenda. Deutsche Bundesbank Series 1: Economic Studies, No 34/2005.

Crop Prospects and Food Situation, No. 2, April 2008, FAO <http://www.fao.org/docrep/010/ai465e/ai465e00.htm>

Eurostat adatbázis, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/newxtweb/>

Energy Information Administration, Official Energy Statistics fromthe U.S. Government, <http://tonto.eia.doe.gov/dnav/pet/hist/wtotworldw.htm>

FAO-ILO adatbázis: <http://laborsta.ilo.org/>

Ferenczi Barnabás – Jakab M. Zoltán – Dr. Nagy Béláné: Van-e inflációs feszültség a hazai élelmiszerárakban? Az EU csatlakozás várható hatása, MNB Háttér tanulmányok, 2002/1

Fertő Imre: Hogyan alakulnak a mezőgazdasági árak hosszú távon, Gazdálkodás, 2000/5. szám, 19-26. o.

Food Price Indices, FAO, 2008. december.
<http://www.fao.org/worldfoodsituation/FoodPricesIndex/en/>

Frenz, Karl – Manegold, Dirk: Lineares Modell zur Bestimmung von Preis- und Mengenwirkungen einer restriktiven Agrarprolitik in der EG. Braunschweig, Institut für landwirtschaftliche Marktlehre, Arbeitsbericht 88/1, 1988.

Georg Erber – Martin Petrick – Vanessa v. Schlippenbach: Ursachen und Konsequenzen der steigenden Nahrungsmittelpreise. Wochenbericht des DIW Berlin Nr. 26/2008, 357-363 o.

Heinz Wendt: Anteile der landwirtschaftlichen Erzeugerlöhne an den Verbraucherausgaben für Nahrungsmittel in Deutschland: Aktualisiertes Konzept und Ergebnisse, Agrarwirtschaft 47/1998, Heft 8/9, 361-367.o.

Heinz Wendt: Anteile der landwirtschaftlichen Erzeugerlöhne an den Verbraucherausgaben für Nahrungsmittel in Deutschland leicht gestiegen. Institut für Marktanalyse und Agrarhandelspolitik der Bundesforschungsanstalt für Landwirtschaft (FAL), 2007.
http://www.fal.de/nr_791716/SharedDocs/11_MA/DE/Publikationen/Marktanalyse/download Markt wd 2007 de,templateId=raw,property=publicationFile.pdf/download Markt wd 2007 de.pdf

Juhász Anikó – Kartali János – Wagner Hartmut: A magyar agrár-külkereskedelem a rendszerváltás után. Agrárgazdasági tanulmányok, AKI 2002/9.

Karádi Péter – Koren Miklós: A Spatial Explanation for the Balassa-Samuelson Effect. 2008. október 24. <http://miklos.koren.hu/research/papers/bs>

Kartali János – Wagner Hartmut: Az élelmiszer gazdasági külkereskedelem hazai és nemzetközi adatforrásainak eltérései és azok okai. AKI, Agrárgazdasági Információk, 2007/3.

Kürti Andrea – Stauder Márta – Wagner Hartmut – Kürthy Gyöngyi: A magyar élelmiszer gazdasági import dinamikus növekedésének okai. AKI, Agrárgazdasági Tanulmányok 2007/4.

Mackowiak Bartosz – Wiederholt Mirko: Optimal sticky prices under rational inattention. Northwestern University, 2008. augusztus, <http://faculty.wcas.northwestern.edu/~mwi774/PricesRationalInattention.pdf>

Manegold, Dirk: Preisentwicklungen in der Landwirtschaft – Agrarwirtschaft 24/1975, 305-312. o.

Martin Banse – Peter Nowicki – Hans van Meijl: Why are current world food prices so high?, LEI Wageningen UR, 2008. május.
http://www.europabio.org/Biofuels/documents/Wageninen_causes%20of%20high%20world%20food%20prices.pdf

---

Orbánné Nagy Mária: A magyar élelmiszergazdaság termelői és fogyasztói árai az Európai Unió árainak tükrében. AKI, Agrárgazdasági tanulmányok 2002/1.

Orbánné Nagy Mária: Az élelmiszerfogyasztás és a fogyasztói árak konvergenciája Magyarországon és az EU között. AKI Agrárgazdasági Tanulmányok, 2003/5.

Paul R. Krugman: Increasing returns, monopolistic competition, and international trade. Journal of International Economics . - Amsterdam [u.a.]; Jena : Elsevier, ISSN 0022-1996, ZDB-ID 1201438. - Bd. 9.1979, 4, S. 469-479

Pellényi Gábor (szerk.): Áreltérések Magyarországon és az EU tagállamok piacai között. ICEG European Center, Budapest 2007.

Pistrich, Karlheinz: Entwicklung der Erzeuger- und Verbraucherpreise 2007, sowie voraussichtliche Entwicklungen im Jahr 2008 und danach. Expertise, Bundesanstalt für Agrarwirtschaft, 2008.

Pro. Dr. C.C. von Weizsäcker: Das Modell der monopolistischen Konkurrenz, Universität Köln, 2002

Rising food prices: Policy options and World Bank response. Background information, World Bank, 2008
http://siteresources.worldbank.org/NEWS/Resources/risingfoodprices_backgroundnote_apr08.pdf

Ronald Trostle: Global Agricultural Supply and Demand: Factors Contributing to the recent Increase in Food Commodity Prices, Outlook, USDA, 2008 May

Stephanides Marina: A kiskereskedelem globalizálódása. Mai Piac 2002. május

Stellungnahme des Wirtschafts- und Sozialausschusses der Europäischen Gemeinschaft zum Thema „Die Auswirkungen des Zwischenhandels – vom Produzenten zum Konsumenten – auf die Lebensmittelpreisbildung“. Amtsblatt Nr. C 095, 30.03.1998, EU, 1998. www.eur-lex.europa.eu

Szabó Márton: Eltérések az élelmiszerek fogyasztói áraiban Magyarországon és az EU tagországok piacai között, Kopint Konjunktúra Kutatási Alapítvány, 2007

Tóth István János: Magyar közepes és nagy cégek árazási magatartása és a rá ható tényezők 1998-2001,
www.mnb.hu/Resource.aspx?ResourceID=mnbfile&resourcename=paper

Trade and Geography – Economies of Scale, Differentiated Products and Transport Costs, Scientific background on the Sveriges Riksbank Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel 2008, The Royal Swedish Academy of Sciences, Stockholm Oktober 2008. www.kva.se

USDA Economic Research Service, Meat Price Spreads,
<http://www.ers.usda.gov/Data/MeatPriceSpreads/>

Varga Tibor: Kényszerű „hagyomány”: Értékvesztés a mezőgazdasági termékek piacán, előadás a Gödöllői Szent István Egyetemen, 2007.

Wagner Hartmut: A magyar agrárexport hatékonyságának vizsgálata. Kutatási jelentés az FVM részére, AKI, 2006.

Mellékletek

1. melléklet

A mezőgazdasági termelői ár részesedése egyes termékek fogyasztói árából Németországban (%)

Gazdasági év	Kenyér	Burgonya	Cukor	Hús, hústermékek	Tej, tejtermékek	Tojás	Az összes megvizsgált termék átlaga
1970/71	19,2	62,7	42,1	43,0	57,1	84,5	46,3
1971/72	18,3	58,3	42,3	46,4	58,0	87,6	48,4
1972/73	17,3	56,3	42,3	48,2	57,1	85,2	49,0
1973/74	17,0	60,7	42,9	46,2	55,4	85,3	49,3
1974/75	16,9	51,4	40,3	45,0	57,1	85,0	46,3
1975/76	18,6	53,4	42,3	48,3	61,1	85,2	49,3
1976/77	19,3	72,6	45,3	45,3	62,0	81,9	48,9
1977/78	17,8	52,9	43,9	45,6	60,8	80,3	47,4
1978/79	16,8	39,5	44,7	40,9	59,9	77,2	43,7
1979/80	15,3	45,6	44,1	42,5	59,5	80,2	44,3
1980/81	14,5	45,2	41,5	43,0	56,8	80,2	43,9
1981/82	14,2	47,4	40,8	46,3	57,3	78,6	45,4
1982/83	14,3	49,4	40,9	43,2	59,5	74,4	44,2
1983/84	13,7	49,9	40,5	42,6	58,9	78,6	43,9
1984/85	12,6	45,3	37,7	42,8	56,9	73,9	42,8
1985/86	10,9	36,5	40,0	40,1	56,4	73,4	40,7
1986/87	10,7	39,3	39,8	36,6	55,8	74,0	38,5
1987/88	9,2	37,2	38,1	34,3	53,8	73,5	35,9
1988/89	8,4	32,7	38,3	34,2	56,2	71,3	36,1
1989/90	7,6	32,8	38,5	35,1	52,9	70,6	35,6
1990/91	6,9	29,6	38,7	28,2	43,5	68,7	29,1
1991/92	7,1	33,0	38,3	32,0	44,6	69,0	31,5
1992/93	6,7	24,3	37,2	28,7	45,4	66,0	29,4
1993/94	4,9	30,8	38,3	27,2	43,8	69,4	27,9
1994/95	4,9	44,7	38,4	28,5	43,6	66,5	28,8
1995/96	4,0	36,5	36,9	28,9	44,5	74,2	28,7
1996/97	4,5	20,1	39,5	29,5	42,9	74,7	29,2
1997/98	4,5	28,7	39,7	25,6	39,4	61,1	26,1
1998/99	4,1	37,2	38,7	20,4	40,3	55,1	24,2
1999/00	4,2	28,0	39,6	23,4	39,9	58,8	25,2
2000/01	4,1	26,0	39,3	25,5	44,8	69,1	27,6
2001/02	4,0	32,5	38,2	22,2	42,6	67,8	25,4
2002/03	3,7	24,3	38,1	23,1	38,9	66,7	24,7
2003/04	4,5	28,1	38,3	24,7	39,7	65,8	25,6
2004/05	3,5	15,4	37,2	26,3	38,8	70,5	25,3
2005/06	3,0	15,5	38,3	26,3	37,4	67,0	24,8

Forrás: Bundesanstalt für Landwirtschaft

A fagyasztott sertéskaraj (HS-02032955) importárainak alakulása az EU-25 tagországaiban (EUR/t)

Ország	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Ausztria	1988	2792	2338	2449	2401	2318	2621	2293
Belgium	1488	1867	1468	1168	1420	1496	1355	1151
Ciprus	1177	-	-	3346	2667	2844	2759	2670
Csehország	1488	1710	1722	1553	1640	1663	1774	1670
Németország	2255	2917	2342	1985	2308	2485	2633	2414
Dánia	2619	3254	3252	3153	3791	2966	3353	3718
Észtország	1306	1526	1229	1100	1398	1545	1693	1665
Spanyolország	2843	3331	2802	2794	2631	1707	1220	1149
Finnország	2174	2218	2260	2106	2226	2350	2827	3052
Franciaország	1713	2164	1742	1552	1702	1772	1726	1636
Egyesült Királyság	1192	1490	1202	966	1311	1613	1630	1669
Görögország	2175	2645	2292	1598	2231	2380	2421	2296
Magyarország	1159	1744	1619	1410	1534	1708	1655	1562
Írország	3000	3295	2052	2412	2368	2335	2389	2275
Olaszország	1961	2489	1936	1767	1904	2149	2119	1896
Lettország	1142	1626	1078	1209	1381	1581	1555	1659
Luxemburg	5354	5287	5552	5084	4644	5349	5580	6166
Litvánia	1849	1426	1192	1147	1221	1424	1628	1581
Málta	2788	2947	-	2357	2711	2602	2644	1114
Hollandia	1449	2176	2038	1491	1797	1812	1797	1520
Lengyelország	-	-	-	-	1594	2009	2563	2060
Portugália	1977	2218	1732	1623	1727	1643	1813	1684
Svédország	3528	3811	3493	3342	3369	3137	3200	3316
Szlovénia	2080	2572	2087	1832	2089	2193	2057	1883
Szlovákia	-	-	-	-	1833	1798	1607	1708

Forrás: Eurostat alapján saját számítások

A fagyasztott csirkedarabok (HS-02071410) importárainak alakulása az EU-25 tagországaiban

Ország	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Ausztria	3265	3882	3343	3505	3673	2893	2698	3148
Belgium	2747	2891	2155	2390	3053	3217	3374	3944
Ciprus	-	-	-	-	-	2456	3387	2023
Csehország	2757	3551	3015	2954	1680	2572	2577	3302
Németország	3917	4282	3716	3596	3383	3205	2973	3303
Dánia	4250	4587	4329	4166	4870	3602	3888	4688
Észtország	3392	3544			2785	2865	2255	2580
Spanyolország	3088	3078	2726	2858	3334	3662	3995	2888
Finnország	3645	4543	3659	4329	4722	4552	3203	-
Franciaország	2974	3039	2965	3357	3457	3275	3075	3457
Egyesült Királyság	4409	4348	3573	3717	3422	3707	3748	4018
Görögország	3463	3134	3003	4052	3652	3603	3572	4150
Magyarország	-	1790	462	-	1010	1256	1209	1975
Írország	4329	4544	4133	3878	3807	4092	3725	3490
Olaszország	3173	2908	2320	2556	3213	3117	3163	3410
Lettország	-	-	2137	2617	2836	1888	2547	2778
Luxemburg	4731	4924	5086	5144	5214	5153	5696	5308
Litvánia	3327	2907	2855	2703	2661	2832	2998	2525
Málta	-	-	4928	-	1266	2798	2372	3701
Hollandia	2887	3615	3635	2914	1986	2796	3407	3119
Lengyelország	-	-	-	-	585	1716	1691	2087
Portugália	1627	1431	2484	3866	3316	3422	1825	2302
Svédország	4454	4622	3406	2943	3292	3098	3383	2842
Szlovénia	-	-	-	-	2622	2756	1368	1766
Szlovákia	-	-	-	-	4582	3187	1788	2976

Forrás: Eurostat alapján saját számítások

A búza (HS-10019099) importárainak alakulása az EU-25 tagországaiban

Ország	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Ausztria	138	127	119	126	135	104	119	194
Belgium	130	130	124	124	134	113	123	175
Ciprus	-	-	-	-	173	153	162	222
Csehország	88	358	99	103	107	98	118	169
Németország	133	131	127	129	141	108	123	199
Dánia	175	159	148	130	163	132	178	249
Észtország	114	119	120	120	131	106	111	169
Spanyolország	133	140	136	135	141	124	130	187
Finnország	140	132	128	130	134	159	184	298
Franciaország	161	151	159	169	158	154	158	237
Egyesült Királyság	164	156	156	158	166	144	172	220
Görögország	160	154	138	155	152	149	167	226
Magyarország	220	189	1624	186	156	107	106	189
Írország	136	146	121	126	152	119	141	204
Olaszország	144	145	141	143	153	127	139	192
Lettország	156	135	110	126	157	101	139	163
Luxemburg	140	145	136	119	111	106	122	158
Litvánia	136	-	-	493	144	102	131	196
Málta	-	-	-	-	-	-	-	394
Hollandia	132	131	122	125	135	115	128	161
Lengyelország	-	-	-	-	145	93	126	160
Portugália	137	140	134	133	148	126	137	184
Svédország	150	135	125	118	152	144	156	201
Szlovénia	139	145	123	140	120	105	118	200
Szlovákia	-	-	-	-	-	133	169	276

Forrás: Eurostat alapján saját számítások

A kukorica (HS-10059000) importárainak alakulása az EU-25 tagországaiban

Ország	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Ausztria	139	136	117	124	132	102	124	165
Belgium	135	132	130	129	145	123	136	177
Ciprus	104	119	119	-	147	137	161	191
Csehország	100	111	126	-	-	122	162	156
Németország	137	138	151	141	153	120	133	162
Dánia	167	196	175	173	274	180	253	313
Észtország	-	140	130	135	118	102	143	179
Spanyolország	140	142	131	132	143	127	134	176
Finnország	-	-	227	-	174	-	168	285
Franciaország	133	124	114	123	125	107	132	176
Egyesült Királyság	175	149	140	154	170	158	158	193
Görögország	149	147	153	165	157	116	152	198
Magyarország	-	-	-	-	-	-	143	148
Írország	157	160	158	148	163	141	156	253
Olaszország	145	143	137	138	156	120	130	158
Lettország	133	118	123	129	116	117	132	172
Luxemburg	228	-	-	-	-	160	169	200
Litvánia	137	149	151	-	128	140	148	165
Málta	113	-	-	-	150	137	145	191
Hollandia	136	130	131	137	150	121	138	172
Lengyelország	-	-	-	-	194	208	133	149
Portugália	142	143	139	138	144	139	156	182
Svédország	-	-	-	-	-	-	-	-
Szlovénia	109	101	94	109	121	99	109	154
Szlovákia	-	-	-	-	-	-	168	250

Forrás: Eurostat alapján saját számítások

A termelői árak alakulása az EU-15-ben (2000-2007)

Megnevezés	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
	2000 = 100%						
Összesen	102,9	97,4	98,9	96	92,3	94,8	100,3
Összesen (kivéve zöldség és gyümölcs)	102,5	95,7	95,8	94,7	90,3	93,5	100
Gabona	99,8	90,8	94,9	94,4	81,2	90,3	133,1
- Lágý búza	101	90,1	95,9	98,2	80,9	92	139,8
- Árpa	99,3	87,2	92,1	91	84,2	87,6	135,8
- Kukorica	94,7	91,5	96	95,3	80,8	90,2	121,9
Ipari növények	105,6	100,9	103,8	100	91,2	89	94
- Repce	120,9	122,9	126,4	115	100	118,2	142,3
- Napraforgó	128,6	135	113	111,2	110	102,4	158,8
- Cukorrépa	102,1	89,9	94,7	95	89,8	79	66,6
Friss zöldség	103,6	104,5	111,6	96,8	102,9	102,2	100,9
- Paradicsom	80,2	95,1	97,2	85,2	96,2	83,7	83,5
- Uborka	94,9	87,2	105	86,3	95,6	90,3	91,5
- Vöröshagyma	130,8	124,4	125,3	113,8	95,7	125,7	147,8
Friss gyümölcs	113,9	112,8	130,7	121,9	107,4	108,3	113,4
- Étkezési alma	117,3	129,1	134,8	135,4	109,3	112,2	122,9
- Étkezési körte	113,2	114,3	118,9	111,6	97,4	103,1	113,8
Állatok	101,7	91,7	90,1	92,3	92,7	95,5	91,3
- Szarvasmarha (kivéve borjú)	84,9	89,9	89,9	90,7	96,1	100,7	95,7
- Sertés	114,6	91,4	84,5	90,4	89,8	92,6	83,2
- Juh és bárány	112,9	108,8	108,7	106,9	104,7	102,7	95,6
- Baromfi	102,8	93,3	94,7	93,6	90	89,2	99
Tehéntej	104,6	97,1	93,7	90,4	87,5	84,1	93,9

Forrás: Eurostat

A termelői árak alakulása a Magyarországon (2000-2007)

Megnevezés	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
	2000 = 100%						
Összesen	97,2	90,8	92	81,4	79,2	84,2	95,3
Összesen (kivéve zöldség és gyümölcs)	99,5	92	92,3	82,8	78,5	82,7	93,4
Gabona	73,9	72,4	92,2	68,4	59,6	71,1	111,9
- Lágý búza	74,5	70,6	89,7	66,2	56,6	69,4	105,4
- Árpa	78,3	74,6	82,1	70,4	59,9	66,9	95,8
- Kukorica	72,1	72,9	96	69,5	61,9	73	119,7
Ipari növények	111,3	109,8	103,7	99,4	98,8	95,8	97,9
- Repce	115,2	106	109	101	90,3	94,2	99,5
- Napraforgó	122,7	121,2	101,1	93,2	103,8	105,5	127,6
- Cukorrépa	103,7	106,4	108,8	118,9	112,1	100,9	74,5
Friss zöldség	91,2	89,1	91,5	89,2	92,7	101,9	99
- Paradicsom	98,3	96,9	97,9	104,3	150,8	145,3	133,5
- Uborka	88,4	69	71,9	90,6	89,5	85,7	84,3
- Vöröshagyma	79,6	95,8	106,3	88	75,8	107,9	124,4
Friss gyümölcs	79,6	82,2	91,3	64,2	82,5	84,7	121,9
- Étkezési alma	73,9	69,2	85,2	61,7	96,2	105,6	179
- Étkezési körte	102,1	113,8	90,3	93,5	96,5	98,2	115,8
Állatok	117,6	99,7	85,5	88,1	87,8	88,5	81
- Szarvasmarha (kivéve borjú)	93,1	91,1	81,2	84,7	97,3	103,8	93
- Sertés	128,9	101,3	80,2	86,4	87,7	89,5	73,8
- Juh és bárány	108,7	98,1	97,4	90,4	94,7	95,1	82,3
- Baromfi	107,9	99,6	91,9	90	84,1	81,8	87,8
Tehéntej	100,5	100,9	95,7	81	80	76,4	79,8

Forrás: Eurostat

Különbségek az EU-15 termelői-értékesítési árai között

Termék	Legalacsonyabb árszintű ország	Legmagasabb árszintű ország	Legmagasabb árszint/ Legalacsonyabb		
	2007-ben		2000	2004	2007
Búza	Finnország	Görögország	146	165	147
Árpa	Egyesült Királyság	Görögország	153	190	167
Kukorica	Németország	Görögország	138	184	133
Rizs	Görögország	Portugália	121	105	160
Repce	Ausztria	Svédország	197	124	127
Napraforgó	Görögország	Spanyolország	123	133	158
Cukorrépa	Görögország	Hollandia	234	164	186
Paradicsom	Ausztria	Németország	199	134	281
Uborka	Ausztria	Görögország	195	338	326
Hagyma	Hollandia	Finnország	407	355	395
Burgonya	Hollandia	Görögország	758	513	279
Étkezési alma	Olaszország	Finnország	367	418	443
Étkezési körte	Hollandia	Görögország	244	493	257
Vágócsirke	Portugália	Görögország	237	470	340
Vágósertés	Dánia	Görögország	175	189	266
Vágómarha	Dánia	Egyesült Királyság	267	191	213
Pecsenyebárány	Dánia	Görögország	250	233	258
Tej (3,7%)	Írország	Görögország	144	135	122
Tojás (db)	Belgium	Luxemburg	271	473	298

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítás

Különbségek az EU-25 termelői-értékesítési árai között

Termék	Legalacsonyabb árszintű ország	Legmagasabb árszintű ország	Legmagasabb árszint/ Legalacsonyabb árszint, %	
			2004	2007
Búza	Finnország	Görögország	165	147
Árpa	Egyesült Királyság	Görögország	190	167
Kukorica	Csehország	Görögország	184	168
Rizs	Görögország	Portugália	105	160
Repce	Szlovákia	Svédország	134	134
Napraforgó	Görögország	Spanyolország	210	142
Cukorrépa	Görögország	Hollandia	164	186
Paradicsom	Szlovákia	Németország	565	514
Uborka	Szlovákia	Görögország	357	363
Hagyma	Hollandia	Finnország	415	395
Burgonya	Lengyelország	Görögország	610	463
Étkezési alma	Litvánia	Finnország	809	766
Étkezési körte	Szlovákia	Görögország	788	517
Vágócsirke	Portugália	Görögország	470	340
Vágósertés	Dánia	Görögország	189	213
Vágómarha	Dánia	Egyesült Királyság	347	213
Pecsenyebárány	Litvánia	Görögország	261	315
Tej (3,7%)	Litvánia	Görögország	226	164
Tojás (db)	Belgium	Málta	473	389

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítás

Az élelmiszer-fogyasztói árak közötti különbségek az EU-15 tagállamaiban

Termék	Legalacsonyabb árszintű ország	Legmagasabb árszintű ország	Legmagasabb árszint/ Legalacsonyabb árszint, %		
			2007 októberében		
			2000	2004	2007
Búzaliszt	Finnország	Görögország	170	167	327
Búzakenyér	Görögország	Ausztria	258	256	408
Spagetti	Portugália	Luxemburg	263	343	341
Étolaj	Portugália	Ausztria	325	367	203
Kristálycukor	Görögország	Luxemburg	162	169	169
Margarin	Portugália	Luxemburg	284	196	177
Marhahús csont n.	Olaszország	Franciaország	362	268	373
Sertéshús csont n.	Portugália	Franciaország	214	256	204
Sertés karaj	Portugália	Dánia	247	222	230
Főtt sonka	Portugália	Olaszország	255	263	257
Szalonna, szeletelt	Spanyolország	Olaszország	291	323	279
Egész csirke, tisztított	Portugália	Luxemburg	239	244	232
Tyúktojás	Írország	Dánia	265	256	255
Tehéntej	Finnország	Görögország	190	184	171
Vaj	Írország	Olaszország	200	174	172
Burgonya	Portugália	Írország	296	261	260
Vöröshagyma	Görögország	Franciaország	304	308	320
Sárgarépa	Portugália	Írország	257	256	206
Paradicsom	Portugália	Dánia	354	303	278
Alma	Portugália	Luxemburg	259	210	194

Forrás: ILO, Genf adataiból számolva

Az élelmiszer-fogyasztói árak közötti különbségek az EU-25 tagállamaiban

Termék	Legalacsonyabb árszintű ország	Legmagasabb árszintű ország	Legmagasabb árszint/ Legalacsonyabb árszint, %	
			2007 októberében	
			2004	2007
Búzaliszt	Szlovákia	Görögország	298	352
Búzakenyér	Szlovákia	Ausztria	651	490
Spagetti	Portugália	Luxemburg	343	341
Étolaj	Csehország	Ausztria	446	216
Kristálycukor	Lengyelország	Luxemburg	320	180
Margarin	Lengyelország	Luxemburg	313	276
Marhahús csont n.	Csehország	Franciaország	495	383
Sertéshús csont n.	Lettország	Franciaország	369	308
Sertés karaj	Litvánia	Dánia	312	255
Főtt sonka	Szlovénia	Olaszország	459	416
Szalonna, szeletelt	Szlovákia	Olaszország	523	482
Egész csirke, tisztított	Lengyelország	Luxemburg	371	329
Tyúktojás	Észtország	Dánia	423	329
Tehéntej	Szlovákia	Görögország	288	200
Vaj	Írország	Olaszország	226	172
Burgonya	Lengyelország	Írország	879	717
Vöröshagyma	Lengyelország	Franciaország	762	476
Sárgarépa	Lengyelország	Írország	542	319
Paradicsom	Portugália	Dánia	446	278
Alma	Lengyelország	Luxemburg	593	256

Forrás: ILO, Genf adataiból számolva